Kalevi Kannus

Halmeen tarinoita

Kalevi Kannus

Halmeen tarinoita

Muistoja Elina ja Sefanias Anttilan perheestä

© Kalevi Kannus ja Halmeen sisarusten lapset

Kaikki oikeudet pidätetään

Taitto: Esa Ranne

Kuvat: Irman, Sallin ja Martan albumit, ellei toisin ole ilmoitettu.

Kansikuva: Esa Ranne, 2018

SISÄLLYSLUETTELO

LUKIJALLE 7

ELINAN PERINTÖ 8

HALME – ALAKANKAAN TORPPA 8
HALMEEN BIBLIA 9
HALMEEN MÖKKI 10
KOTIJOUKOT 11
HAAPALAN KOULU 12

SEHVAN AMERIKANMATKA 1926–1931 13

SYYT KANADAAN LÄHTÖÖN 13
PASSI 14
PASSIN LEIMAT 18
MATKA KANADAAN 19
KANADAN TYÖMAILLA 20

PALUU SUOMEEN 24

SEHVA PERUSTAA YRITYKSEN 24
NIVALAN SEURAKUNTAKESKUKSEN TYÖMAA 26
PAJARIN TALO 27
SEHVAN PUUSEPÄNTÖITÄ 28
SEHVAN POLIITTINEN SUUNTAUS 31

OTTOPOJAN OPPIVUODET 32

HUKEN ENSIASKELEET 32
PAINAJAINEN 35
”PÖLIJÄ SAA OLLA, MUTTA EI SAA OLLA TYHYMÄ” 36
PIRUN VIULUJA JA PIERUMARSSEJA 37
”KUUTIO” 40
KIRJAT KIINNOSTIVAT 42
KOULUSTA TYÖELÄMÄÄN 44

UUSI HALME 48

RAKENTAMINEN 48
HALMEEN PORSTUASSA 50

LUKIJALLE

Sota-ajan puute johti siihen, että äitini Tyyne Kannus sopi vanhimman siskonsa Elinan kanssa, että minä jäin seitsemän kuukauden ikäisenä kasvattipojaksi Sefanias Anttilan perheeseen.

Isäni kaatui talvisodassa, kun olin 2½-vuotias. Siksi minulla ei ole isästäni ja hänen kuolemastaan mitään muistikuvia. Elin silloin turvallista elämää Halmeen mökissä kasvatusvanhempieni hellässä huomassa.

Tässä perheessä sain elämälleni lähtökohdat. Kasvatusäitini oli biologisen äitini vanhin sisar. Takana vasemmalta serkkuni Martta, Aune, Elina, Irma ja Ester sekä hänen edessään Salli. Minä olen edessä vasemmalla kasvatusäitini Elinan vieressä ja keskellä on kasvatusisäni Sefanias Anttila.

Anttilan perheen vanhimmat tyttäret olivat jo maailmalla, joten kotona asuivat enää Irma, Salli ja minä. Kasvatusisäni Sefanias Anttila kuoli keväällä 1947, kun olin kymmenennen ikävuoden kynnyksellä. Silloin rupesin olemaan siinä iässä, että aloin paremmin ymmärtämään, että minulta puuttui isä. Toisaalta jäin Halmeen perheen ainoaksi miespuoliseksi jäseneksi, joka velvoitti ajan saatossa niin kutsuttuihin miesten hommiin. Kuuluihan Halmeen mökkiin kolmisen hehtaaria peltoa. Kasvatusäitini Elina piti lehmiä, lampaita ja välillä possujakin särvintä varmistamassa.

Seuraavilla sivuilla kerron Halmeesta ja Anttilan perheen elämästä siltä ajalta, kun sain olla heidän luonaan viettäen onnellisen lapsuuden ja nuoruuden.

Turussa 20.01.2025

Kalevi Kannus

ELINAN PERINTÖ

HALME – ALAKANKAAN TORPPA

Iida ja Jaakko Kannus.

Sallin muistikuvan mukaan Iida ja Jaakko Kannus omistivat Peltolan tilan, jonka heidän toiseksi vanhin tytär Janika peri. Vanhin tytär Elina puolestaan osti puolisonsa Sefaniaan kanssa Halmeen tilan, joka oli lohkottu Alakankaasta.[1]

Torpparit olivat vuokraviljelijöitä, jotka asuivat ja viljelivät maanomistajan mailla maksamalla vuokraa joko rahassa, viljelytuotteina tai päivätyönä ("taksvärkkinä"). Järjestelmä oli yleinen Suomessa erityisesti 1800-luvulla ja jatkui 1900-luvun alkuun.

Torpparijärjestelmä alkoi herättää yhteiskunnallista kritiikkiä, koska se nähtiin epätasa-arvoisena ja epäoikeudenmukaisena. Torpparit olivat riippuvaisia maanomistajista ja heidän asemansa oli usein epävarma.

Torpparilaitoksen purku huipentui vuonna 1918 säädettyyn torpparilakiin ja vuonna 1922 säädettyyn Lex Kallioon, jotka antoivat torppareille oikeuden lunastaa viljelemänsä maat omakseen. Torppien lunastaminen tapahtui pääasiassa maanomistajilta, jotka olivat joko yksityisiä suurtilallisia, säätyläisiä tai suuria maatilallisia, kuten kartanoiden omistajia. Lisäksi osa torpista oli valtion, kirkon tai yhteisöjen (kuten säätiöiden) omistuksessa, joten lunastukset saattoivat kohdistua myös näihin tahoihin.

Torppien lunastaminen oli yksi Suomen itsenäisyyden alkuvuosien merkittävimmistä maareformeista. Se johti torpparijärjestelmän purkamiseen, paransi maaseudun tilattoman väestön asemaa ja lisäsi merkittävästi maanomistuksen tasa-arvoa. Samalla se heikensi vanhan suurmaanomistajaluokan valtaa ja asemaa yhteiskunnassa.[2]

---

[1] Tila 535-402-3-14 HALME on ollut rekisterissä 1923–2016. Se on lohkottu tilasta 535-402-3-12 ALAKANGAS (rekisterissä 1919–1923), joka puolestaan on halottu tilasta 535-402-3-1 AHOLA, ALAKANGAS (rekisterissä 1896–1919). Isojaossa 1856 syntynyt kantatila on 535-402-3-0 AHOLA (1856–1896). (Maanmittauslaitos.)

[2] Tiedot: Wikipedia.

HALMEEN BIBLIA

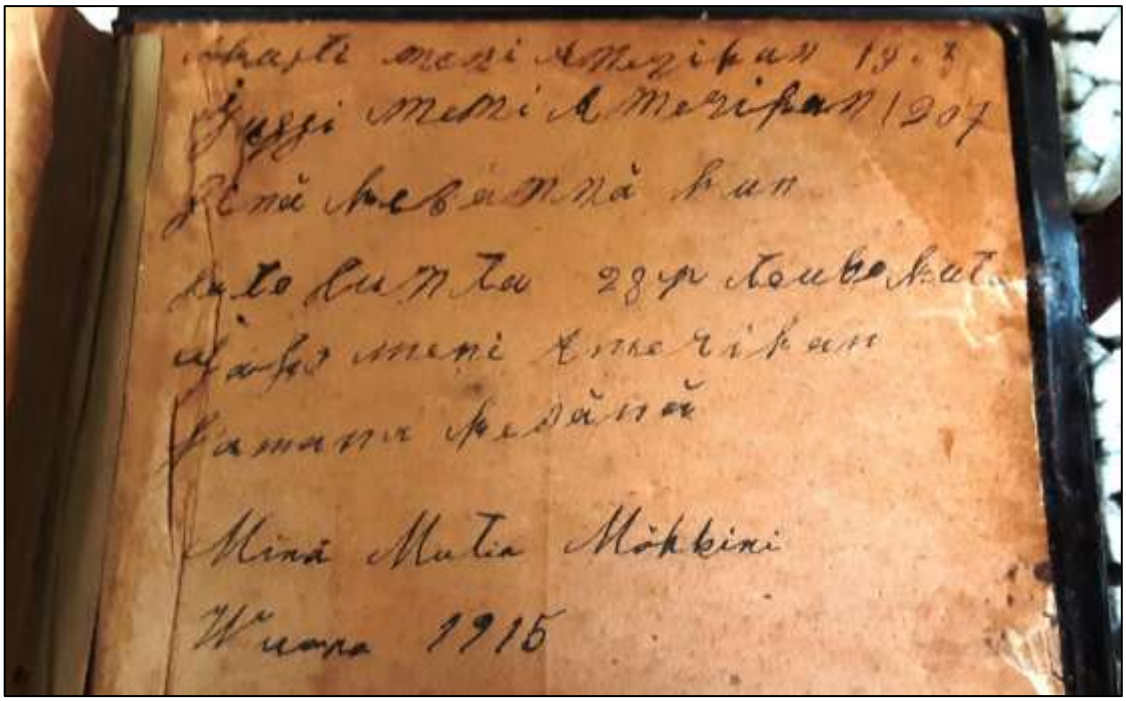

Halmeen Biblian etulehteen kirjoitetut tekstit:[3]

Akusti meni Amerikkaan 1903 / Jussi meni Amerikkaan 1907
Sinä kesänä kun / satoi lunta 28. päivänä toukokuuta
Jaako meni Amerikkaan / samana kesänä
Minä muutin mökkiini / vuonna 1915

Näyttää siltä, että Bibliassa oleva kirjoitus on Elina Anttilan työstämää. Hapuileva käsiala kertoo koulutuksen puutteista. Suomeen tuli pakollinen kansakoulu vuonna 1921. Tällöin kansakoululaki astui voimaan, jolloin koulun käynnistä tuli lain mukaan pakollista. Kaikilla 7–13-vuotiailla lapsilla oli oikeus ja velvollisuus käydä kansakoulua.[4]

Elina on tullut Halmeen mökkiin Bibliassa olevan merkinnän mukaan vuonna 1915, jolloin hänen ensimmäinen lapsensa Ester on syntynyt. Ilmeisesti Elina ja Sefanias ovat olleet aluksi vuokralaisia, koska tilan lunastaminen omaksi on ollut mahdollista vasta Lex Kallion (sivu 8) voimaantulon jälkeen vuonna 1923. Halme on lohkottu Aholan kantatilasta, joka oli syntynyt isojaossa vuonna 1856.[1] Ilmeisesti Halmeen mökki on rakennettu pian tämän jälkeen.

Elinan äiti Iida kuoli 80 vuoden ikäisenä samana vuonna kuin Sefanias eli 1947. Sallin muistikuvan mukaan Iidaa käytiin katsomassa Peltolassa, jossa hänen on täytynyt enimmäkseen oleskella 1930-luvun lopulta lähtien. Peltolan isäntä (ilmeisesti aluksi torppari) Jaakko Kannus, kuoli joulukuussa 1927 Halmeen aittaan. Tämän jälkeen Elina on joutunut ottamaan päävastuun perheen lisäksi myös karjanhoidosta, koska Sefanias oli lähtenyt edellisenä vuonna Amerikoihin. Rapakon taakse leveämmän leivän perään lähtijöitä oli enemmän vuosisadan vaihteessa kuin 1920-luvulla, jolloin muuttoa jo rajoitettiin.

[3] Kuva: Jouko Karppinen.
[4] Tiedot: Wikipedia.

HALMEEN MÖKKI

Halme on lohkottu Aholan kantatilasta, joka oli syntynyt isojaossa vuonna 1856. Halmeen hirsimökki on ilmeisesti rakennettu pian tämän jälkeen. Kuva on 1930-luvulta.[5]

Halmeen mökki oli tyypillinen pohjanmaalainen hirsirakennus. Se oli kooltaan noin 9 m x 6 m ja siinä oli kaksi huonetta. Talon sydän oli takka, hella sekä suuri leivinuuni, jossa paistettiin leipää ja valmistettiin ruokaa.

Pihapiiriin kuuluivat sauna, aitta ja navetta ulkokäymälöineen. Tontilla kasvoi myös marjapensaita ja läheisellä pellolla kasvatettiin sekä erilaisia juureksia että perunoita. Halmeen elämä oli tiivisti sidoksissa luonnonkiertoon ja vuodenaikoihin. Perhe oli hyvin omavarainen. Lampaista saatiin villaa, joka kerittiin langaksi. Lehmät tuottivat maitoa, josta kirnuttiin muun muassa voita. Ylimääräinen maito voitiin toimittaa meijeriin maksua vastaan. Sefanias auttoi tilan hoidossa kiireisimpinä aikoina, mutta teki suurimmaksi osaksi kirvesmiehen tai puusepän töitä.

Iida tyttärensä Elinan kanssa Halmeen vanhan mökin edustalla 1940-luvun lopulla.

Noin kahden hehtaarin maatilkku sijaitsi pihapiiristä reilun kilometrin päässä Kalajoen lähettyvillä. Sitä kutsuttiin ”Könniksi”. Siellä kasvatettiin heinää karjalle ja siksi alueella oli myös lato heinän varastointia varten. Hevosta ei Halmeessa ollut maa-alan pienuuden vuoksi. Hevostyöt hoituivat kuitenkin Elinan siskon Janikan miehen Fabian Anttilan, myöhemmin hänen poikansa Kostin toimesta, Joskus Sefanias teki peltotöitä myös lainahevosella.[6]

[5] Kuva: Esa Ranne (Koottu neljästä kuvasta).
[6] Salli Sarja (Sefaniaan nuorin tytär).

KOTIJOUKOT

Sefaniaan matka Kanadaan kesti miltei viisi vuotta. Tämän ajan Elina on yksin pitänyt perheestään huolta samalla ylläpitäen lypsykarjaa ja lampaita. Reissun alkaessa Anttilan perhe oli kasvanut viisihenkiseksi ja Elina odotti Soinia, joka syntyi kesäkuun kuudentena päivänä vuonna 1927, mutta hän jaksoi elää vain reilut kolme kuukautta. Ainoan pojan kuoleman on täytynyt olla Kanadassa työskennelleelle Sefaniaalle murheellinen viesti, josta hän tuskin on koskaan täysin toipunut.

”Kanadan lesket” kuvattuna ilmeisesti 1921.. Oikealla Sefaniaan vaimo Elina ja lapset Martta, Elina ja Ester vasemmalta lueteltuina.

Varmasti Sefanias on lähettänyt rahaa kirjeiden mukana, mikä on helpottanut toimeentuloa. Siitä huolimatta Elina-äidin päivät ovat olleet pitkiä ja raskaita, kun hän on huteran mökin lämpöisenä pitänyt, huolehtinut pelloista, eläimet hoitanut ja lapset kaitsenut. Omavaraistaloudessa on myös keritty villat, kirnuttu voit ja paistettu leivät. Lisäksi maa-alueet Pohjanmaalla saattoivat olla kaukana asuinrakennuksista, mikä on vaikeuttanut tilan hoitoa. ”Könni” sijaitsi lähes kahden kilometrin päässä mökistä. Sallin kertoman mukaan Sefaniaan kuoleman jälkeen Elina-äiti kantoi heiniä Halmeen pellolta selässään latoon. Ilmeisesti näin on jouduttu tekemään myös Sefaniaan ollessa Amerikoissa.

Tämä tilkkutäkkimäinen maa-alueiden pilkkominen oli seurausta isojaosta ja perinteisestä maanjakokäytännöstä, joka oli erityisesti 1700- ja 1800-luvuilla omaleimaista Pohjanmaan kaltaisilla alueilla. Tämä jako oli osittain seurausta maantieteellisistä olosuhteista, perheiden perintöjakokäytännöistä ja muun muassa väestön kasvusta.[7]

[7] Tiedot: Wikipedia.

HAAPALAN KOULU

Vuonna 1919 Haapaperä irrottautui Nivalan kylän koulupiiristä. Ensimmäinen johtokunnan kokous pidettiin 24.8.1919 Alangon talossa. Kokouksessa päätettiin kutsua kansakoulutarkastaja paikalle antamaan ohjausta koulun alkamisesta sekä neuvoteltiin koulun paikasta. Kunnankirjurin tehtävä oli hankkia koululle kirjat ja muut tarvikkeet sekä opettaja. Koulu alkoi lokakuussa Tyyne Seppäsen johdolla.

Koulun rakentaminen aloitettiin 1921, mutta rakennus valmistui vasta 1926. Vihkiäisjuhla pidettiin marraskuussa 1926. Rakennusaikana oltiin vuokratiloissa Ylikankaalla.

Syksyllä 1927 koulu muuttui kolmiopettajaiseksi ja oppilasmäärä kasvoi niin että 1950-luvun alussa oppilaita oli jo 106. Oppilasmäärän kasvun vuoksi alakoulu siirrettiin vuonna 1947 Kotilaan, jossa koulutilat vuokrattiin Kangastalosta ja Vähäaholta. Vuonna 1957 alakoululle vuokrattiin tilat rukoushuoneyhdistykseltä.[8]

1950-luvulla Elinan ja Sefaniaan vanhimman tyttären Esterin poika Seppo kävi koulua kotoaan Kuuselasta kiven heiton päässä sijaitsevassa sivukoulussa suurten ikäluokkien ristipaineessa.

Martta (ympyröity) oli ilmeisesti ensimmäinen Halmeen lapsista, joka pääsi käymään Haapalan koulua. Tämä kuva lienee otettu 1927, jolloin Martta on kymmenvuotias.

Martan jälkeen syntyneet Halmeen tyttäret saivat elämisen perustaidot Haapalan koululla. Se on säilyttänyt elinvoimaisuutensa aina näihin päiviin asti toimien edelleenkin. Minä kävin Haapalan koulussa neljä ensimmäistä luokkaa, minkä jälkeen siirryin Nivalan kirkolle keskikouluun. Haapalan koulu säilyi kuitenkin keskiössä, koska se toimi myös sivukirjastona. Tästä kerron jäljempänä.

Myöhemmin Haapalan koulusta kehkeytyi tärkeä paikka myös Halmeen porukoille, koska Sefaniaan kuoleman jälkeen vuonna 1948 Elinalle tarjottiin koulun pääemännän tehtävää, siis kunnan virkaa. Se vakautti Halmeen taloutta niin, että uskallettiin lähteä rakentamaan uutta taloa 1956, joka valmistui syksyllä vuonna 1958. Ilmeisesti Sefaniaan hyvä maine presidentti Kyösti Kallion uskottuna timpurina ja puuseppänä sekä Elinan tunnettuus arvostettuna pitokokkina edesauttoivat sitä, että paikkaa tarjottiin Elinalle. Tehtävä koostui päivittäisen oppilasruokailun järjestämisestä, siivouksesta ja talvella lämmittämisestä. Luontaisetuna tuli asunto. Bonuksena tyttäret Irma ja Salli saivat jatkaa äitinsä työtä hänen lopetettuaan. Kumpikin jäi eläkkeelle tästä tehtävästä. Nivalan koululaitoksen 100-vuotisjuhlassa vuonna 1981 Irma sai Suomen Kunnallisliiton myöntämän hopeisen kunnia- ja ansiomerkin.

[8] Soili Lankia: Nivalan koululaitoksen satavuotinen taival.

SEHVAN AMERIKANMATKA 1926–1931

SYYT KANADAAN LÄHTÖÖN

1920-luvun lopulla arvioidaan, että vuosittain noin 1 000–2 000 suomalaista muutti Kanadaan. Sefaniaan passi oli myönnetty 1.11.1926 ja se oli 810. Oulun läänissä luovutettu matkustuslupa ulkomaille. Muuttoluvut Yhdysvaltoihin olivat vain hieman suuremmat. Tähän vaikuttivat 1920-luvulla Yhdysvaltojen käyttöön ottamat maakohtaiset maahanmuuttokiintiöt. Vuoden 1924 Johnson-Reed Actin myötä Suomen vuosittaiseksi kiintiöksi asetettiin vain 569 henkilöä. Tämä vähensi merkittävästi suomalaisten maahanmuuttoa. Tästä johtuen Kanada kasvatti suosiotaan suomalaisten keskuudessa. Tähän vaikutti myös se, että Kanada poti kovaa työvoimapulaa ja houkutteli siirtolaisia lupaamalla maata ja työllistymismahdollisuuksia. Kanadan hallitus teki myös aktiivista rekrytointityötä Pohjois-Euroopassa Suomi mukaan luettuna ja tarjosi houkuttelevia etuja siirtolaisille.[9]

Sefaniaan lähtiessä Suomessa oli monia poliittisia haasteita. Erityisesti yhteiskunnan jakautuneisuus ruokki epävakautta, joka johtui osittain sisällissodan jälkiseurauksista. Oikeistohallitus oli vallassa ja maassa oli yhä vahvaa jännitettä eri poliittisten ryhmien välillä. 1920-luvun puolivälissä Suomen poliittinen tilanne oli kireä ja sen vuoksi kansallinen yhtenäisyys oli vielä hauras.

Tämä ei kuitenkaan välttämättä näkynyt Nivalassa, joka oli vielä suhteellisen homogeeninen maatalouspitäjä. Haapalan koulun valmistuttua vuoden 1926 syksyllä loppui samalla lähes viisivuotinen rakennusurakka säännöllisine tienesteineen. Tämän pitkäaikaisen projektin jälkeen työnsaantinäkymät Nivalassa ovat voineet heiketä. Tämä on saattanut olla ratkaiseva syy siihen, että Nivalan miehet päättivät lähteä Kanadaan onneaan kokeilemaan.

Haapalan koulu on komea rakennus ja kestänyt hyvin aikaa. Tämä kuva on otettu vuonna 2011. Myös Halmeen perheelle Haapalan koulusta tuli koti Elinan saadessa nimityksen koulun päämännäksi. Pitkälle sen ansiosta voitiin aloittaa Halmeen uudisrakennuksen teko kesällä 1956[10]

[9] Tiedot: Wikipedia.
[10] Kuva: Esa Ranne.

PASSI

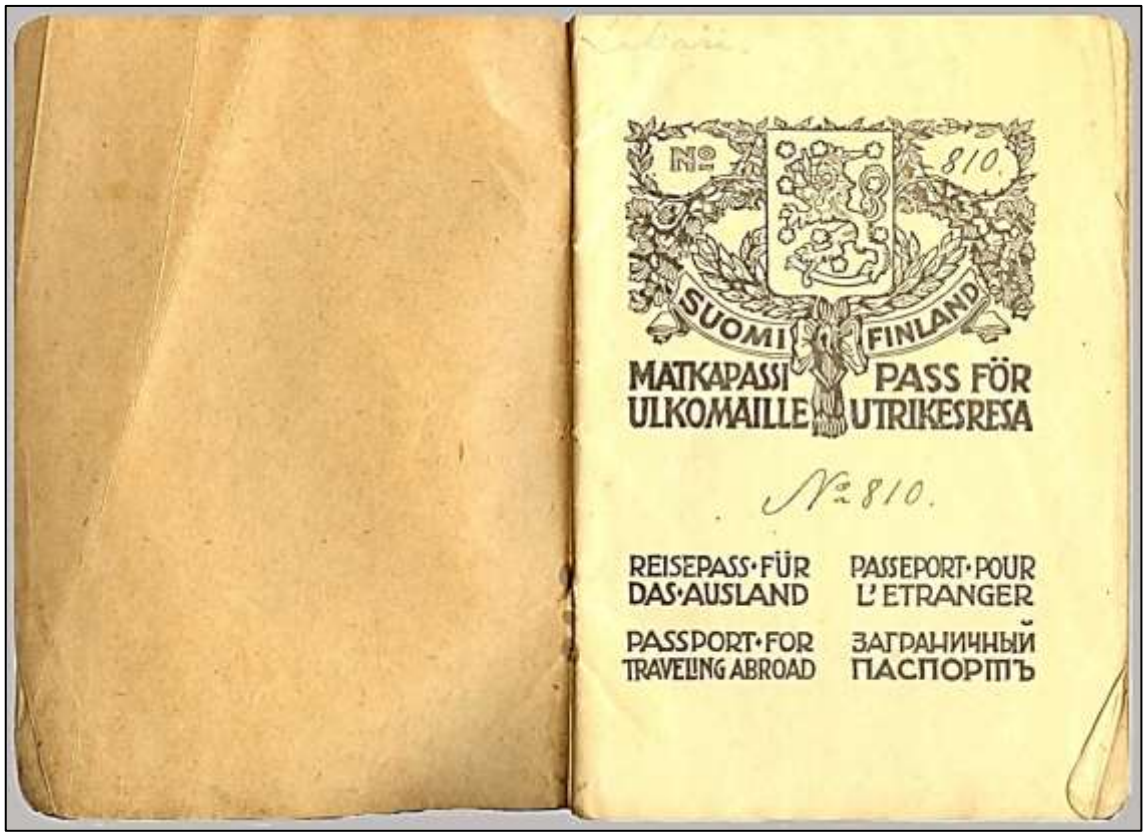
No 810.
SUOMI FINLAND
MATKAPASSI PASS FÖR
ULKOMAILLE UTRIKESRESA
№ 810.
REISEPASS·FÜR DAS·AUSLAND
PASSEPORT·POUR L'ETRANGER
PASSPORT·FOR TRAVELING ABROAD
ЗАГРАНИЧНЫЙ ПАСПОРТЪ

Passinhaltijan valokuva
Passinnehavarens fotografi
Kunnitetään täm, ettei sitä voida vaihtaa
toiseen, ja varustetaan virkasinetillä.
Härtes sålunda, att det icke kan utbytas
mot ett annat, och förses med ämbetssigill.
HALIFAX
NOV 27
L. G. E.
Passinhaltijan nimikirjoitus
Passinnehavarens namnteckning
Valokuva esittää
Fotografiet föreställer
a
5 ; nimi-
namn-
kirjoitus on omakätinen, todistaa
teckningen är egenhändig, intygas
6 p:nä
Kruununnimis

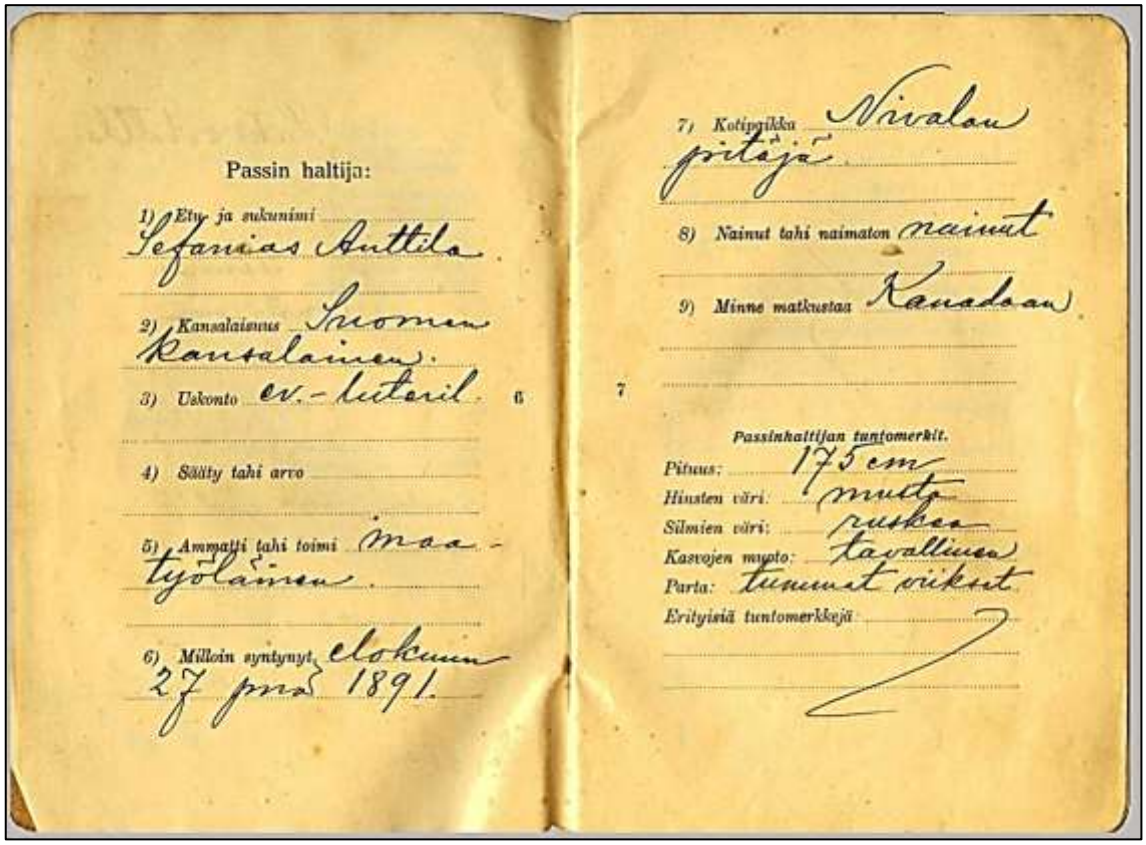

Passin haltija:

1) Etu- ja sukunimi Stefanias Auttila

2) Kansalaisuus Suomen kansalainen.

3) Uskonto ev.-luteril.

4) Sääty tahi arvo

5) Ammatti tahi toimi maa-työläinen.

6) Milloin syntynyt elokuun 27 pnä 1891.

7) Kotipaikka Nivalan pitäjä.

8) Nainut tahi naimaton nainut

9) Minne matkustaa Kanadaan

Passinhaltijan tuntomerkit.

Pituus: 175 cm
Hiusten väri: musta
Silmien väri: ruskea
Kasvojen muoto: tavallinen
Parta: tuuman viikset
Erityisiä tuntomerkkejä

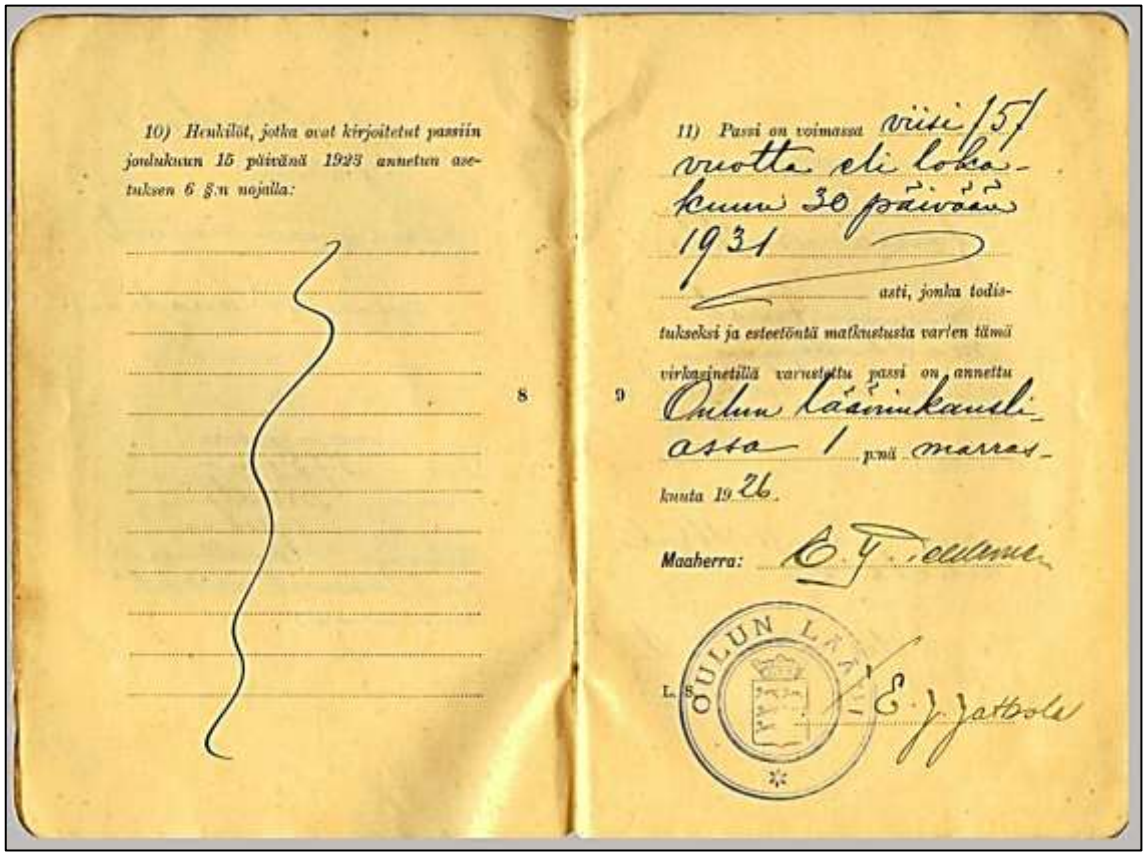

10) Henkilöt, jotka ovat kirjoitetut passiin joulukuun 15 päivänä 1923 annetun asetuksen 6 §:n nojalla:

11) Passi on voimassa viisi (5) vuotta eli lokakuun 30 päivään 1931 asti, jonka todistukseksi ja esteettömästä matkustusta varten tämä virkasinetillä varustettu passi on annettu Oulun läänikanslia asta 1 pnä marraskuuta 1926.

Maaherra: E. J. Jatkola

OULUN LÄÄNI

L. S. E. J. Jatkola

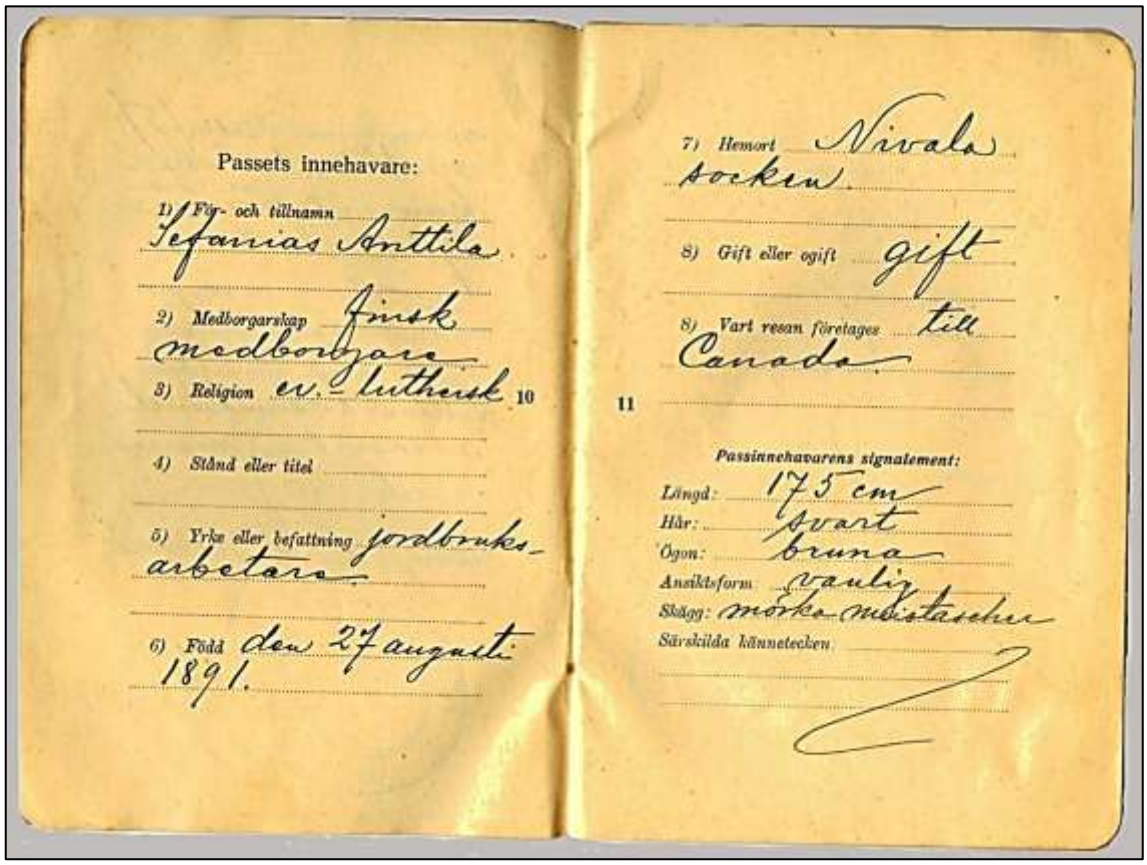

Passets innehavare:

1) För- och tillnamn Sefanias Anttila

2) Medborgarskap finsk medborgare

3) Religion ev.-luthersk

4) Stånd eller titel

5) Yrke eller befattning jordbruks-arbetare

6) Född den 27 augusti 1891.

7) Hemort Nivala socken.

8) Gift eller ogift gift

9) Vart resan företages till Canada

10

11

Passinnehavarens signalement:

Längd: 175 cm

Hår: svart

Ögon: bruna

Ansiktsform: ovalig

Skägg: mörka mustascher

Särskilda kännetecken

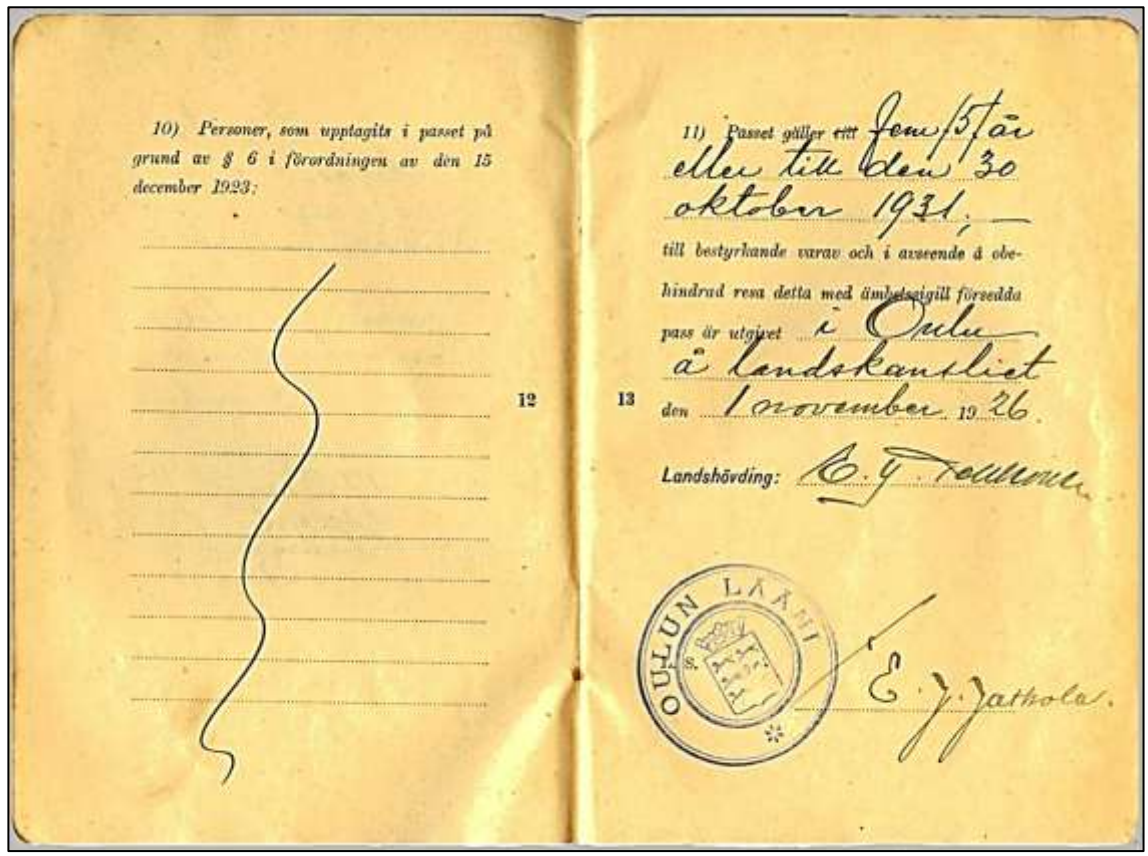

10) Personer, som upptagits i passet på grund av § 6 i förordningen av den 15 december 1923:

12

11) Passet gäller ~~till~~ den 15 år eller till den 30 oktober 1931,

till bestyrkande varav och i anseende å obehindrad resa detta med ämbetssigill försedda pass är utgivet i Oulu å landskansliet

13

den 1 november 1926.

Landshövding: E. J. Tallgren.

OULUN LÄÄNI

E. J. Jathola.

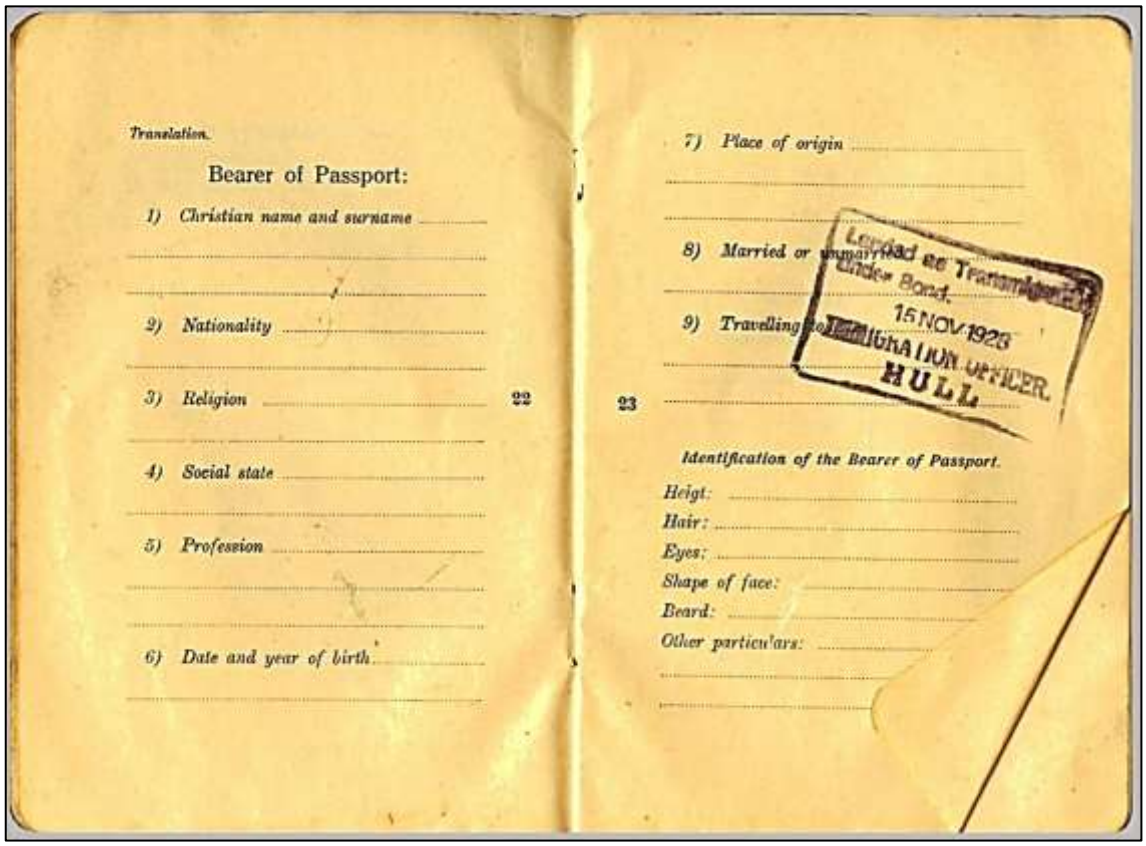

Translation.

Bearer of Passport:

1) *Christian name and surname* .....

2) *Nationality* .....

3) *Religion* .....

4) *Social state* .....

5) *Profession* .....

6) *Date and year of birth* .....

22

7) *Place of origin* .....

8) *Married or unmarried* .....

9) *Travelling companion* .....

Landed ex Transmediterranean Under Board. 15 NOV 1928 IMMIGRATION OFFICER. HULL

23

Identification of the Bearer of Passport.

Height: .....

Hair: .....

Eyes: .....

Shape of face: .....

Beard: .....

Other particulars: .....

Passileimaus.

Avstämpling.

Rajalla lähdettäessä.
Vid avresan över gränsen.

SAAPUNUT -2 NOV. 1931 TURKU

Vid återresan över gränsen.

LAHTENYT HANKO 10- XI. -1926 HANGÖ AVREST

PASSKONTROLL 31.10.3.1931 OSLO

30

Passia voi käyttää koko sen voimassaoloikana yhteen tai useampaan matkaan edestakaisin, kuitenkin niin, että passinhaltijan sikamailla lähtiessään tulee jos kuukausi päivä passin antamisesta tai viimeisestä merkinnästä on kulunut, asianomaisen poliisiviranomaisen merkitä tällä passiin selvitänä, ettei setättä matkaa vastaan ole olemassa.

Pass kan under hela dess giltighetstid begagnas vid en eller flera resor fram och åter, dock så, att passinnehavare äger, såframt senaste dagar förgått efter passets utfärdande eller senaste påteckning, vid avresan till utlandet genom vederbörande poli-myndighets anteckning å passet utreda, att något hinder för avresan icke föreligger.

31

11

PASSIN LEIMAT

Menomatka		
Oulu	1.11.1926	Passi astuu voimaan
Hanko	10.11.1926	Lähtö Suomesta
Hull	15.11.1926	Lähtö Englannista
Halifax	27.11.1926	Saapuminen Kanadaan

Paluumatka		
Oslo	31.3.1931	Tulo Norjaan
Scharlottenberg	31.3.1931	Tulo Ruotsiin
Tukholma	1.4.1931	Lähtö Ruotsista
Turku	2.4,1931	Paluu Suomeen
Nivala	30.10.1931	Passin voimassaolo päättyy

1929 alkanut suuri lama käytännössä pysäytti suomalaisen siirtolaisuuden Yhdysvaltoihin, kuten myös muihin maihin. Sefanias on palannut Suomen Turkuun 2.4.1931, jolloin lama on jo ilmeisesti hieman hellittänyt. Vaikka laskukausi iski Suomeen vakavasti, se ei ollut yhtä tuhoisa kuin esimerkiksi Saksassa, Yhdysvalloissa tai Itä-Euroopan maissa. Suomen talouden perusta oli suhteellisen vakaa ja maa toipui 1930-luvun loppuun mennessä, kun kansainväliset markkinat elpyivät ja vienti lisääntyi.

---

11 Selaillessani Irman kuoleman jälkeen hänen kirjastoaan tipahti passi erään kirjan välistä. Sefaniaan kuva oli revitty pois. Tässä se on lisätty passiin digitaalisesti (Esa Ranne).

MATKA KANADAAN

”Nivalan miehet lähdössä Kanadaan.1926. Isä neljäs vasemmalta hattu päässä. Toinen hattupäinen on Mikko Korkiakoski.”[12]

Passissa olevien leimojen mukaan Nivalan miehet ovat ilmeisesti ensin suunnanneet junalla Hankoon ja jättäneet Suomen 10.11.1926. Viisi päivää on matkustettu laivalla Englannin Hulliin. Sieltä on sitten jatkettu Ausonia-nimisellä höyrylaivalla Halifaxiin, jonne on saavuttu 24.11.1926. Palatessa on rantauduttu ensin Osloon 31.3,1931 ja jatkettu maitse Scharlottenbergin kautta Tukholmaan, josta on saavuttu Turkuun 2.4.1931.

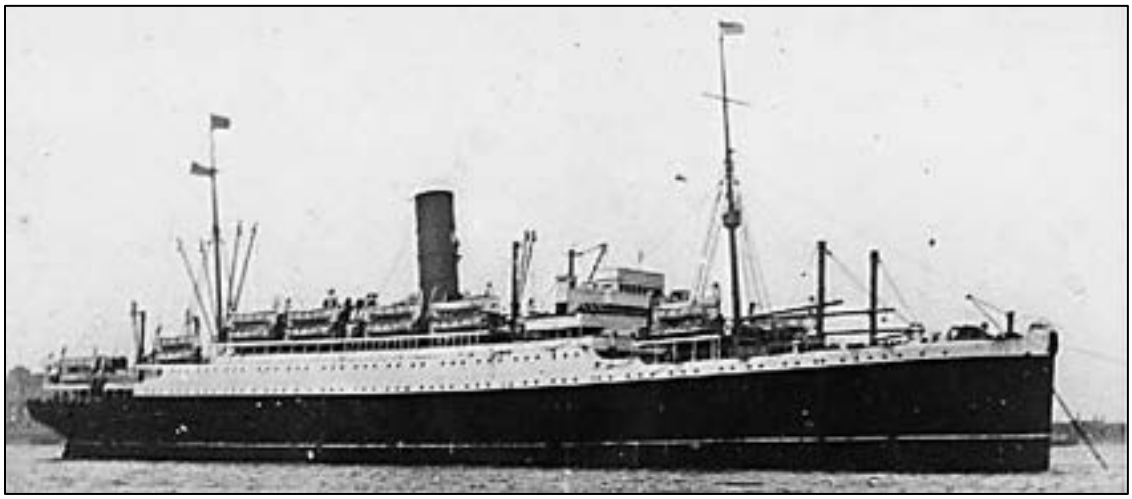

SS Ausonia oli vuonna 1921 valmistunut 164 m pitkä valtamerihöyry. Se otti 1 178 kolmannen luokan ja 510 hyttimatkustajaa.[13] *Tässä laivassa Sefanias matkusti kolmannessa luokassa.*

[12] Teksti: Salli Sarja (Sefaniaan nuorin tytär); Sallin mukaan lähdön suurin syy oli töiden niukkuus Nivalassa.
[13] Kuva ja tiedot: Wikipedia.

KANADAN TYÖMAILLA

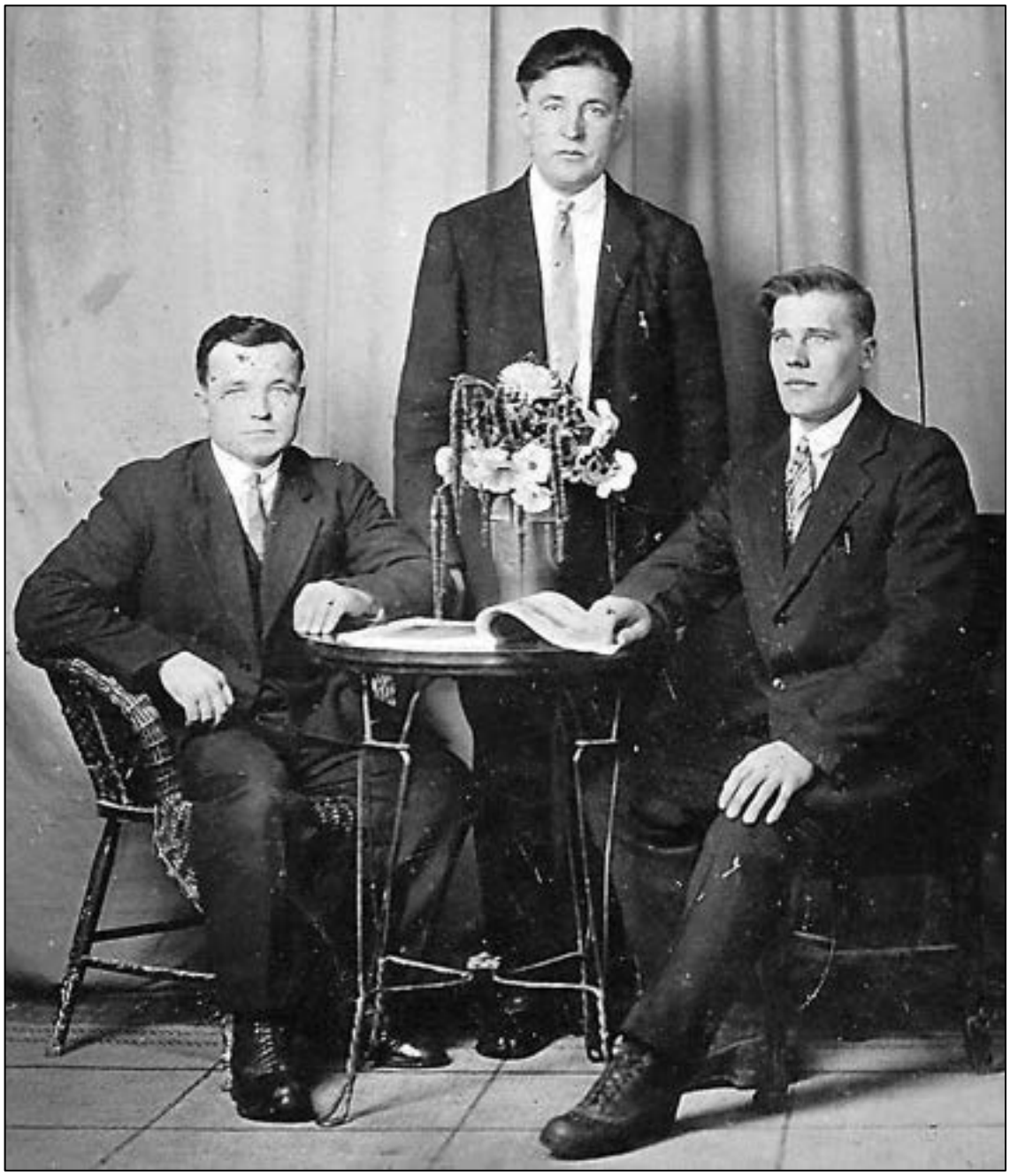

Tämä kuva on ilmeisesti otettu Amerikoissa. Sefanias Anttila (kuvassa keskellä) oli passin mukaan 175 cm pituinen. 1920-luvulla suomalaisten miesten keskimitta oli noin 170 cm. Näin ollen Sefanias oli keskimääräistä pitempi mies. Lisäksi hän oli suomalaiseksi poikkeuksellisen tumma ja ruskeasilmäinen. Oikealla istuu hänen hyvä ystävänsä Jaakko Tienvieri. Hän ja Sefanias olivat muun muassa. presidentti Kyösti Kallion[14] kotitilan vakituiset kirvesmiehet. Tämä työpari rakensi myöhemmin kuvanveistäjä Kalervo Kalliolle Pajari-nimisen omakotitalon, johon oli sijoitettu myös kuvanveistäjän ateljee. Kolmas mies vasemmalla on tuntematon.

[14] Kyösti Gustaf Kallio toimi kansanedustajana 22.5.1907–15.2.1937 ja Suomen presidenttinä 1.3.1937–19.12.1940. Eduskunnassa työskennellessään hän oli yhdeksän kertaa valtioneuvoston jäsenenä, joista neljä kertaa pääministerinä. (Eduskunta.)

”Vasemmalla isä veistää kirvestä.”[15]

”Isä on tässä vasemmalla.”[14]

Kanadan metsäteollisuus oli 1920-luvulla nopeasti kehittymässä, ja siellä oli suuri tarve työläisille, erityisesti raivaus- ja puunkorjuutöihin. Suomalaiset olivat tunnettuja ahkeruudestaan sekä fyysisestä kestävyydestään. Siksi monet suomalaiset työskentelivätkin hakkuumetsissä.

Kanadassa olosuhteet olivat usein kovia. Työ oli fyysisesti raskasta ja vaarallista, ja monet työskentelivät pitkiä päiviä metsässä talven kylmyydessä. Metsätyöt olivat myös

[15] Tekstit: Salli Sarja (Sefaniaan nuorin tytär).

eristyksissä ja vaativat hyviä selviytymistaitoja. Näissä olosuhteissa Nivalan miehet olivat kuin kotonaan ja kokivat saavansa uurastuksesta hyvän toimeentulon ja mahdollisuuden elämän uudelleenrakentamiseen.

"Tässä kuvassa isä äärimmäisenä oikealla metsätöissä Kanadassa,"[16]

Sefanias Kanadassa tuntemattomien lasten kanssa.

1920-luvulla suomalaisilla oli jo vakiintunut asema metsätöiden parissa, mutta he myös siirtyivät muihin teollisuudenaloihin, kuten kaivostöihin ja maatalouteen, kun elinolosuhteet parantuivat ja talous kehittyi.

Vuoden 1929 pörssiromahdus Yhdysvalloissa vaikutti kuitenkin myös Kanadan suhdanteisiin. Sen talous perustui vahvasti luonnonvarojen kuten vehnän ja puun vientiin. Vehnän hinnan lasku ja 1930-luvulla seuranneet kuivuudet ajoivat monet maanviljelijät konkurssiin. Työttömyys kipusi pahimmillaan yli 30 %:iin.[17] Olojen heikkeneminen oli ilmeisesti yksi syy Sefaniaan paluuseen, mutta toisaalta passin voimassaoloaikakin oli loppumassa

Näin ollen monet Nivalan miehet olivat Kanadan työvoimapulaa vähentämässä vain hetkellisesti. Osin heikentyneiden suhdanteiden vuoksi enemmistö heistä palasi kotimaahan ylösrakentamaan ns. pula-ajan jälkeistä Suomea, kunnes toinen maailmansota syttyi...

[16] Teksti: Salli Sarja (Sefaniaan nuorin tytär).
[17] Tiedot: Wikipedia.

Tässä työmaakuvassa poseerataan ilmeisesti maamoottorilla (kuvan oikeassa reunassa) pyöritettävän puimakoneen tuntumassa. Kuvaan on otettu myös näyttöjä harrastuksista ja viihdetoiminnasta. Ylhäällä oviaukossa on viulun soittaja, sekä "kaksirivisen" soittaja rappusten vieressä ja kahdella miehellä on nyrkkeilyhanskat käsissään. Näin suomalaiset toivat mukanaan myös omia perinteitään ja kulttuuriaan. Kanadassa muodostuikin pieni suomalainen kulttuuriyhteisö, joka piti yllä suomen kieltä, perinteitä ja tapoja.

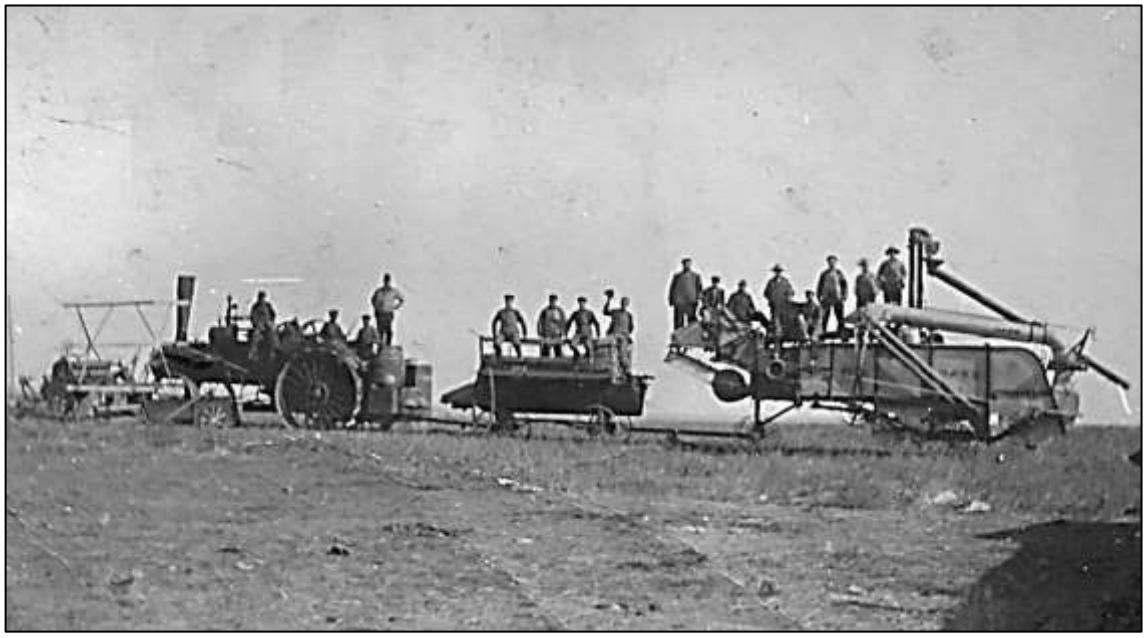

Kuvassa kolmiosainen puimuriyksikkö, joka sai voimansa höyrykoneesta. Se oli yleensä itsenäinen yksikkö, joka tuotti tarvittavan voiman puimurin liikuttamiseen ja viljan puintiin. Vielä 1920-luvulla tällaiset laitteet olivat verrattain yleisiä erityisesti viljelyalueilla, joissa suuri maatalousmaan määrä vaati tehokkaampia puintiratkaisuja. Koko prosessi oli usein erittäin työvoimavaltainen, ja höyrykäyttöiset koneet olivat yksi tärkeä askel kohti tehostettua viljan puintia ja sadonkorjuuta. Kuvasta päätellen koneellistumisesta huolimatta työvoimaa tarvittiin edelleenkin runsaasti.

PALUU SUOMEEN

SEHVA PERUSTAA YRITYKSEN

”Jaakko, Isko ja isä Oulaisissa.”[18]

Osa miehistä menestyi Pohjois-Amerikassa ”siirtotyöläisinä” ja palasivat kotimaahan säästöt mukanaan. Kasvatusisäni Sefanias Anttila perusti Pohjois-Amerikan metsätöissä hankitulla pääomalla rakennustyöryhmän yhdessä Ketolan Jaakon (Tienvieri) kanssa. Heidän rakentamia kiinteistöjä on Nivalassa vielä käyttökunnossa.

Salli muistelee, että Sefaniaan rakennusryhmä kokoontui aamuisin Halmeelle ennen työmaille lähtöä. Joskus heitä tultiin noutamaan kuorma-autolla.

Kuvassa lueteltuina vasemmalta: takarvissä Antti, Jaako, Sefanias. Eturivissä Isko (Hovelin) ja Jaakon poika, emännät tuntemattomia,

[18] Teksti: Salli Sarja (Sefaniaan nuorin tytär).

”Isän kirvesmiesporukkaa: Vasemmalta Jaakko, Antti, isä, Isko ja Jaakon pojat. Emäntää en tunne. Työmaa oli Kiuruvedellä.”[19]

Lueteltuna vasemmalta eturivissä neljäntenä on Jaakko, sitten Isko ja sen jälkeen Sefanias.

[19] Teksti: Salli Sarja (Sefaniaan nuorin tytär).

NIVALAN SEURAKUNTAKESKUKSEN TYÖMAA

Tässä kuvassa on Kanadassa hankitulla pääomalla perustetun rakennustyöryhmän yksi rakennuskohde. Kuvan takana on teksti: ”Nivalan seurakuntatalon rakennusmiehistä vuodelta 1936.” Nykyisin talo toimii lastenkotina. Sefanias ja Jaakko vierekkäin takarivissä oikealla.

Tästä kuvasta näkee projektin laajuuden. Tuskin tätä on yhdessä kesässä valmiiksi saatu. Edessä näkyy karmeja, jota on saatettu veistellä talvisin Halmeella. Irman muistotilaisuus pidettiin tässä talossa vuonna 2004. Näin tytärtä muisteltiin isänsä vanhalla työmaalla.

PAJARIN TALO

Pajarin hirsitalo kuvattuna vuonna 2023. Rakennuksen ulkoseinät on myöhemmin lisäeristetty ja laudoitettu. Talon on suunnitellut kuvanveistäjä Kalervo Kallio, jonka merkittävin veistos vuodelta 1962 on isänsä presidentti Kyösti Kallion patsas eduskuntatalon läheisyydessä. Pajarin päärakennuksen piti olla myös Kaisa ja Kyösti Kallion eläkeasunto, mutta presidentin menehdyttyä vain Kaisa Kallio ehti asua talossa. [20] [21] [22]

Muistan kun Kalervo Kallio tuli polkupyörällä jokirantaan tapaamaan Sefaniasta. Kuvanveistäjä toi hänelle Pajarin rakennustöihin liittyviä piirustuksia ja niitä he tutkivat sekä keskustelivat; samalla kuvanveistäjä Kalervo Kallio teki minulle pajupillin. Tuo pilli oli tallessa vuosikausia ”Työmies” -tupakkiaskissa, jossa säilytettiin vatupassin, eli vesivaa’an varalaseja.

Pajari valmistui asumiskuntoon 1939, mutta sota-ajan tarvikepulan vuoksi sisustamistöitä tehtiin viiveellä. Olen saanut tietää, että Kalervo Kallio olisi ollut iloinen siitä, kun Kyösti Kallio, allekirjoitettuaan Talvisodan rauhansopimuksen, luopui presidentin virasta välirauhan alkaessa, että ”nyt voivat isä ja äiti viettää yhteiselämää Pajarissa”.

Näinhän ei käynyt. Presidentti Kallio tulikin surusaatossa kotiin. Hän kuoli 19.12.1940 sydänkohtaukseen Helsingin rautatieasemalla osin talvisodan uuvuttamana. Tiedän, että kotipiirissä presidentin terveydentila oli jo pitemmän aikaa ollut suuri ja vakava huolen aihe.

Kansainvälisesti tunnustetun kuvanveistäjä Kalervo Kallion syntymästä tuli maaliskuussa 2009 kuluneeksi sata vuotta. Presidentin puoliso, Kaisa Kallio, Heikkilän emäntä vietti elämänsä ehtoovuodet Pajarissa. Minulla on muistikuva, että olisin tavannut hänet; ainakin olen laulanut Heikkilän salissa presidentin pojantyttären Tellervon säestyksellä. Syksyisin 1950-luvulla me Nivalan kunnan keskikoulun oppilaat keräsimme Heikkilän pellolta perunoita koulun keittolaan.

---

[20] Kuva: Esa Ranne.

[21] Tiedot: Museovirasto.

[22] Pajarin talo on luokiteltu valtakunnallisesti arvokkaaksi kulttuurikohteeksi. Siinä on klassistishenkinen avokuisti ja ikkunaluukut. Sisätilat kalusteineen ja taideteoksineen ovat alkuperäisessä asussa. (Pohjois-Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristö 2015, sivu 17.)

SEHVAN PUUSEPÄNTÖITÄ

Sefanias oli taitava puuseppä. Hänen merkittävin työ on Pajarin talon tuvassa oleva lähes viisimetrinen kirjahylly. Salli Sarja (kuvassa alla vasemmalla) on kertonut, että sitä viimeisteltäessä se vaivoin mahtui Halmeen mökin tupaan, vaikka se oli sijoitettu kulmasta kulmaan. Pajarin hirsitalo ja sen esineistö on museoitu, joten Sefaniaan taidonnäyte on vielä pitkään jälkipolvien ihailtavana. Talon nykyinen asukas Marja Pihlajamaa kertoi, että myös alla olevassa otoksessa oleva piironki saattaa olla Sefanias Anttilan valmistama.[23]

[23] Kuvat (otettu 11.6.2023): Esa Ranne

Kuvassa Sefaniaan tekemä päästä vedettävä sänky toiseksi vanhimmalle tyttärelleen Martalle, jonka pojan kotona vuode nykyään sijaitsee. Martan lähdettyä maailmalle petiä käyttivät Irma ja Salli. Sängyn päädyissä olevat vanerista valmistetut peilit on pingotettu hieman ulospäin kuperiksi. Sen ansiosta päätykehikot on saatu jännitykseen, mikä pitää puutapeilla lukitut liitokset tiukkoina. Siksi sänky on edelleen käyttökunnossa ja siinä nukkuneet henkilöt ovat kehuneet uniaan.

Pajarin talossa on myös esillä paljon 1900-luvun alun käden taitoa, kuten taulujen taustalla näkyvät piilutetut hirsiseinät. Jäljestä päätellen Sefanias ja Jaakko olivat tämän koristelun mestareita. Pajarin talossa on taiteilija Kalervo Kallion veistosten lisäksi pohjalaista perinneosaamista kuten koristeellisesti muurattuja tulisijoja upotuksineen.[24]

[24] Kuvat (otettu 11.6.2023): Esa Ranne.

TAITAVA PUUSEPPÄ

Kun tarkastelee Sefaniaan itse tekemiä työkaluja, ei voi kuin ihmetellä, miten korkealaatuisa puutöitä niillä on saatu aikaan. Hänen on pitänyt olla erittäin luova ja kekseliäs ihminen. Ilmeisesti siihen aikaan monet ammattihenkilöt olivat itseoppineita, mutta varmasti osa opeista on edennyt myös joko suvun tai paikkakunnan mestareiden perinnetietona. Sefaniaan kuoleman jälkeen työkalut ja höyläpenkki jäivät Halmeen aittaan useiksi vuosikymmeniksi. Siellä niitä kävivät kokeilemassa muun muassa Anttilan sisarusten lapset kesälomien aikana.

Ilmeisesti puusepän työt ovat alkaneet vähitellen ja työt ovat lisääntyneet taitojen karttuessa. Koska talvella kirvesmiehille on ollut ilmeisesti vähän kysyntää, on silloin voinut keskittyä puusepän töihin. Joka tapauksessa Anttilan perhe sai Sefaniaan ammattitaidon ansiosta kohtuullisen lisän pieniin karjatalouden tuloihin, minkä itse sain kokea onnellisena lapsuutena

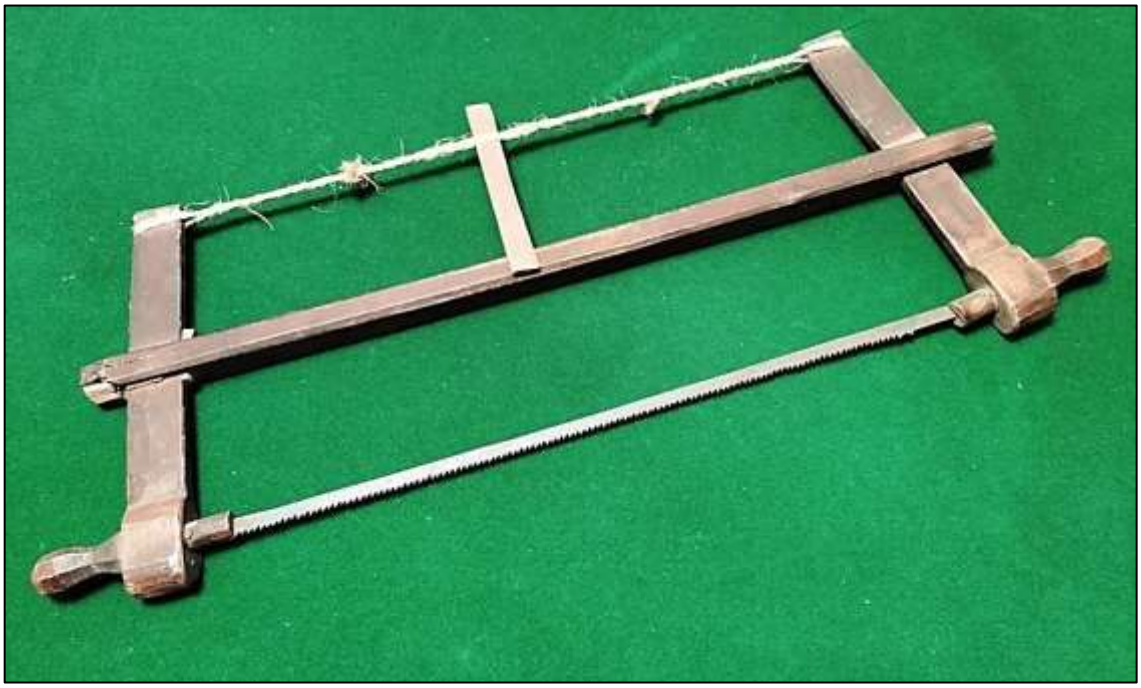

Sefanias on käyttänyt ahkerasti kuvassa olevaa sahaa. Siinä on paljon kulumisen jälkiä ja keskitukea on jouduttu korjaamaan. Vaikuttaa, että sahan teräkin on itse tehty viilaamalla tasasivuiseen vanteeseen hampaat ja sopiva jako.

Oheisessa kuvassa on Sefaniaan valmistama urahöylä. Sillä pystyy tekemään pari milliä leveän ja noin 10 mm syvän uran puuhun. Alaa tuntemattomana en pysty tarkemmin määrittelemään höylän käyttötarkoitusta. Joka tapauksessa Halmeen aitassa oli yhteensä kymmenkunta erilaista höylää moniin käyttötarkoituksiin kuten listojen, karmien, ikkunapuitteiden ja huonekalujen valmistukseen. Halmeen pirtin lattiat olivat talvisin usein lastujen peittämät.[25]

[25] Kuvat: Esa Ranne

SEHVAN POLIITTINEN SUUNTAUS

Vuoden 1929 pörssiromahdus aiheutti maailmanlaajuisen talouslaman. Tämä näkyi Suomessa muun muassa kaupunkiväestön ostovoiman heikkenemisenä. Myös tuotteiden vienti vaikeutui, mikä vähensi kotimaan kysyntää. Tästä syystä maatalousvaltaisilla alueilla sadosta ei saatu enää kunnon hintaa, joten pankeille velkaantunut viljelijäväestö joutui vaikeuksiin ja näki jopa nälkää.

1930-luvun alku oli talouslaman ja puutteen aikaa. Siksi ääriliikkeet kuten kommunisminvastaiseen toimintaan erikoistunut Lapuan liike kasvatti kannatustaan. Sen aktiivisuus kohdistui myös työväenliikkeeseen, jonka toimintaa se yritti omavaltaisesti estää takavarikoimalla yhdistysten tavaroita. Tämän radikalisoitumisensa myötä se menetti maltillisia kannattajiaan ja Mäntsälän kapinan jälkeen liike lopetettiin. Sen toimintaa jatkoi Isänmaallinen kansanliike (IKL)[26]

Näissä oloissa poliittinen aktiivisuus lisääntyi ja se näkyi myös Nivalassa kahvipöytäkeskusteluissa, joissa kuulin, että toiset mökkien miehet nimittelivät ikään kuin ivaten näitä ”lännenkävijöitä” Noskeiksi. Nyt vanhempana minulle on avautunut lapsuuteni aikainen kasvatusisäni Sefanias Anttilan ja naapurin isännän Mikko Korkiakosken nimittely ”Noskeiksi”. Heidän on täytynyt olla asenteiltaan oikeistososialidemokraatteja, niin kutsuttuja ”tannerilaisia” kommunismin vastustajia. Minulla ei ole muistikuvia heidän osallisuudestaan aikansa puoluepolitiikkaan, mutta ”Noskeksi” nimittelyn muistan.

Noskelaisuus ei siis ollut itsenäinen poliittinen liike, mutta sen nimitys juontaa juurensa Gustav Nosken rooliin Saksassa ja hänen voimakkaaseen kommunismivastaisuuteensa. Suomessa termiä käytettiin kuvaamaan niitä sosiaalidemokraatteja, jotka olivat valmiita tekemään kompromisseja ja yhteistyötä porvariston kanssa, mutta samalla pitivät tiukasti etäisyyttä kommunisteihin ja radikaaliin vasemmistoon. Noskelaisuuden vaikutus oli erityisesti 1920- ja 1930-luvuilla merkittävä, kun suomalainen poliittinen kenttä oli jakautunut ja jännitteet vasemmiston ja oikeiston välillä olivat suuret. [27]

Pohjanmaan viljelijöiden ahdinko johti Nivalassa niin kutsuttuun Konikapinaan. Kesällä 1932 virkavalta määräsi näivetystaudin vuoksi hevosia lopetettaviksi. Tätä viljelijät eivät hyväksyneet ja asia kärjistyi muun muassa pulamiesten joukkokokoontumiseen Kuoppalan talon edustalla olevaan risteykseen Nivalassa 14.6.1932. Lopuksi asia saatiin sovituksi ja hevoset eivät joutuneet teuraalle. Kahdeksan pulamiestä sai kuitenkin kuritushuonetuomiot. Presidentti Svinhufvud armahti heidät kuitenkin vuoden 1933 jouluksi.[25]

[26] Tiedot ja kuva: Wikipedia.

[27] Gustav Noske (1868–1946) oli saksalainen sosialidemokraatti ja antikommunisti. Noske tai noskelainen oli Suomessa lähinnä kommunistien käyttämä pilkkanimi sosialidemokraateista (Wikipedia).

OTTOPOJAN OPPIVUODET

HUKEN ENSIASKELEET

Varhaisimmat omat muistikuvat ovat jatkosodan ajalta, toki minulle on kerrottu niistä tekemisistäni, joita en itse muista, enkä ihan kaikkia kovin hanakasti haluaisikaan muistella.

Irma-serkkuni, joka itse asiassa on hoitanut minut koko lapsuuteni ajan ja johon minulla on ollut läheisin yhteys, kertoi viimeiseksi jääneellä käynnillämme 2004, jolloin hän olisi joulukuussa täyttänyt 80 vuotta, mutta nukkui pois ennen syntymäpäiviään; niin hän kertoi minun kolmivuotiaana veisanneen kolme säkeistöä virrestä 377.. Tietääkseni s- ja r-kirjaimet eivät olleet vielä hallussani.

1. Sun haltuus, rakas Isäni, mä aina annan itseni. Mun sieluni ja ruumiini sä Herra, ota suojaasi.

2. Mun sieluni ja ruumiini sun omas ovat, Herrani. Siis omas ota huomahas, en pelkää sinun suojassas.

3. Sun, Isä, tahtoos tyytyen saa sydän levon suloisen. Oot hädässä ja tuskassa mun auttajani ainoa.

Tenavatuokioni ajoittuu jatkosodan kynnykselle, joka alkoi Suomen ja Neuvostoliiton välillä 25. kesäkuuta 1941 ja päättyi rauhaan 19. syyskuuta 1944. Tuskin olen ymmärtänyt säkeistöjen sisältöä. Ilmeisesti tätä virttä on veisattu sotien vuosina usein radiossa. Naapurin isäntä oli antanut suorituksesta neliskanttisen setelin. Mikä sen arvo oli, lieneekö tuo kuvassa oleva 10 markan seteli?

Sotien jälkeen vuodenvaihteessa 1945–1946 valtio määräsi kaikki 500, 1000 ja 5000 markan setelit leikattavaksi keskeltä poikki. Setelien vasen puoli kelpasi edelleen maksuvälineenä, mutta vain puolesta arvostaan. Oikeanpuoleiset setelinpätkät, eli puolikas setelien arvosta piti luovuttaa 16. helmikuuta 1946 mennessä pankkien kautta pakkolainaksi valtiolle kolmen vuoden ajaksi kahden prosentin korolla.

Vuoden 1939 kymmenen markan seteli.[28]

[28] Lähde: Kultakolikko.fi.

Selkeimpiä muistikuvia on kun lauantaisin saunassa käynnin jälkeen kasvatusisäni laski minut käsistä tuvan lattian alla olevaan kellariin. Siellä piti valikoida suurimmat perunat aseteltavaksi leivinuunin jälkilämpöön. Kypsymistä odotellessa istuin Sefaniaan sylissä keinutuolissa. Saatoin niissä tuokiossa lauleskellakin – muitakin kuin vain virsiä.

Toinen mielenkuva on kesäsunnuntailta, kasvatusisäni kanssa tehdystä onkimatkasta.

Kuvia 1930-luvulta

Takarivissä vasemmalta lueteltuina ovat Aune, Ester, Elina-äiti ja hänen nuorin sisarensa Tyyne, (Huken äiti). Edessä Iida-mummi ja Salli.

Salli ja Elina-äiti.

Kuvia kesältä 1940

Vasemmanpuoleinen kuva: Vasemmalta lueteltuina Salli, Aune ja Irma sekä Huke (Kalevi Kannus) edessä. Oikeanpuoleinen kuva: sisarukset Martta ja Salli. Martta on tullut kylään Helsingistä asti.

Vasemmanpuoleinen kuva: Elinan edessä Huke (Kalevi Kannus) ja hänen vierellään serkkunsa Salli Haapaperän vahtituvalla.[29] Oikeanpuoleinen kuva: Huke merimiesasussa vuonna 1940.

PAINAJAINEN

Minua on ihan näille vuosikymmenille asti vainonnut painajaisuni lentokonelaivueesta, joka nousee uhkaavana taivaanrannasta kohti ja päälle. Useimmiten herään tuohon painajaiseen. Sama hyytävä tunne nousee sotahistorian dokumenttien ja sotaelokuvien kohtauksista joissa pommilaivue tulee kohti… Olen miettinyt syvintä syytä näille tuntemuksilleni. Pekka O:n kirjasta löytyi ratkaisu. Pekka kirjoittaa: ”…Vihollisen lentopommitusten suojaksi tuli jokaiseen talouteen kirje, jossa määrättiin, että pimeään aikaan ikkunat pitää peittää, jotta eivät talojen valot näy lentokoneisiin. Kaupassa oli tätä varten myynnissä vahvasta paperista valmistettuja pimennysverhoja, joita kansan suussa ruvettiin kutsumaan ”molotohoviksi”. Pekka jatkaa: ”…Venäläiset pommikoneet lensivät Heinilän yli Oulua pommittamaan. Jälkeenpäin olen lukenut, että Neuvostoliitolla oli Virossa Tallinnan lähellä suuri sotilaslentokenttä, josta venäläiset pommikoneet nousivat Suomen ilmatilaa kohti. Kartasta olen katsonut, että suorin reitti Virosta Ouluun kulkee täsmälleen Heinilän lähellä. Eräänä tammikuun iltana vuonna 1944 täyden kuun aikaan lensi viisi venäläistä pommikonetta laivueena kotimme yli. Ikkunaruudut helisivät ja talo tärisi. Kuutamo valaisi tienoot ja Neuvostoliiton punaiset tähtitunnukset näkyivät koneiden siivissä. Oulu oli silloin puukaupunki ja pommikoneet pudottivat suu-

[29] Tekstioriginaali: Salli Sarja (Sefaniaan nuorin tytär).

ren määrän palopommeja, jotka sytyttivät kokonaisia asuinkortteleita tulimereksi. Meille saakka pommituksien aiheuttamat tulipalot loimusivat taivaan rannalla, vaikka meiltä Ouluun on yli sata kilometriä matkaa.”

Tämä Pekan muistikuva passaa painajaiseni vaikuttajaksi, sillä kotimme on suoraan samalla ”linnuntiellä”. Pekan kotiin on matkaa vain vajaat parikymmentä kilometriä. Ymmärrän kyläkulmalla vallinneen pelkotilan myös siksi kun pommituslentojen reitti kulki Makolan nikkelikaivoksen yli; kyläläiset pelkäsivät kaivoksen pommittamista ja latomeren kirkonkylässä pelättiin presidentti Kallion kotitilaan kohdistettuja hyökkäyksiä. Kotipihassamme laivueen nousua horisontista voitiin seurata jokilaakson yllä lähes kymmenen kilometrin matkalta.

Pekan selvitys kirkasti myös 1940-luvun painajaisunet. Minulle on kerrottu unissakävelyistäni; kasvatusäidilläni oli sivustavedettävän sängyn vieressä tuolilla mikstuurapullo ja sokerinpaloja. Aina kun yöllä kavahdin hereille, sain kitkerän sokeripalan ja taas uni maistui.

”PÖLIJÄ SAA OLLA, MUTTA EI SAA OLLA TYHYMÄ”

Erityisesti kaikenlaiset ”töölöntyöt”, yksin tai kossisakissa tehtyinä, ovat kummunneet mieleen mm. tyttöjen kiusoittelut, taikka huomion herättämiseksi sitä kai häslättiin.

Tuolta kansakouluajalta tulee mieleen kun kolme tyttöä, yllä olevasta joukosta, täyttivät housuni lumella koulun ulkopuolella. Koulukiusaamisesta ei kukaan puhunut.. Tytöt taistelivat.

Koulukuva vuodelta 1950. Yläriviltä: Mauri Isomaa, Kalevi Kannus (Huke), Esko Ojalehto, Olavi Aakko, Sulevi Ojalehto, Jorma Kangas, Toivo Jyrkkä, Martti Lakso, Antti Arvola, Kalevi Konttila, Kalervo Ylikotila, Mikko Ylikoski, Voitto Palosaari, Siirtolan Olli sukunimi unohtunut, Olavi Konttila. Tytöt: Auli Salo os. Rautio, Lea Kangas, Siiri Lakso, Anneli Kangas, Inkeri Lakso, Taimi Palosaari, Anni Laakkonen, Sirkka Kiiveri, Raili Lakso, Anni Konttila, Meeri Pysäys, Liisa Junno os. Rautio, Aili Kiiveri, Raili Ahola, Impi Parviainen, Hillevi Rajaniemi, Seija Lakso Ella Mäenpää os. Rautio, Maire Vähä-sarja, Seija Kivirinta

Laura pisti luontoretkellä sammakon kutua niskaani, jo toki syystä. Tietysti olin härkentänyt häntä. Laura oli syntyperältään turkulainen. Hän oli kyläkoulussamme yhden lukuvuoden. Myöhemmin Aurajoen kaupungissa (Turussa) sain tietää hänen poismenostaan vaikean sairauden seurauksena.

Laura seisoo eturivissä kolmantena oikealta side jalassa.

Olli kertoi kadehtineensa minun ruskeita monoja. Sillä tiimalla en muistanut sen sortin monoja minulla olleen. Kunnes mieleeni muistui poikaporukassa tehty onkimatka.

Alangon niityllä oli lehmille aidattu laidun sähköpaimenella. Eskolle tuli meininki mieleen, kuka uskaltaa kusta sähkölangalle. Esko näytti mallia ensimmäisenä. Hiukan polvet vain nytkähtelivät sähköiskujen tahtiin.

Omalla vuorollani tälli oli täydellinen. Nimittäin nuo Ollin kadehtimat ruskeat nahkapohjaiset kesäkengät eivät eristäneet samalla tavalla kuin muiden poikien kumipohjaiset tennarit. Niinpä, ”pölijä saa olla, mutta ei saa olla tyhymä”.

PIRUN VIULUJA JA PIERUMARSSEJA

Eskolla oli sellainenkin erikoinen temppu; hän pystyi pieraisemaan joka viidennellä askeleella koko koulumatkan. Hän kykeni nielemään ilmaa mahaansa ja näin hoitamaan erikoisen harrastuksensa. On se ollut tilanne kun kossijoukko laskee askelmerkkejä ja yksi rusauttelee pieruja määrätyllä jalanlaskulla. Montakohan lanelipaidan helmaa lienee ruskettunut reenaus- ja suoritusvaiheissa?

Kerran kossisakilla seurattiin Alakankaan Matin kaivontekoa. Kai siinä joitakin apuhommiakin tehtiin. Yhtäkkiä Matti kierteli kaivomontun ympärillä ja mutisi: ”missä ihimeessä minun piippu on?”. Matti laskeutui tikkaita myöten kaivon pohjalle ja ilmoitti sieltä: ”No, perhana suussaha se”. Toki Matti tiesi, että olimme sen huomanneet. Moitteen sanoja ei tullut. Lieneekö pelleillyt?

Toisen kerran jouduin Matin kanssa yhteistyöhön. Kotona piti teurastaa mullikka. Asetelma oli, että Matti asettui mullikan niskan päälle hajareisin ja puristi vasikan pään tiu-

kasta hallintaansa. Minun tehtäväni oli vetää mullikkaa hännästä niin, että elukka pysyy paikoillaan. Tainnuttaminen piti tapahtua kirveen hamaralla. Mutta samalla, kun Matti hujautti iskun, vasikka heilautti päätä ja lyönti meni ohi. Matti horjahti ja mullikka säntäsi karkuun. Vasikan hännästä kiinni pitäen hujahdin Matin jalkojen välistä ilmeisesti uskossa saada mullikka pysähtymään – irti oli päästettävä. Myöhemmin Matti tuli pistoolin kanssa ja mullikan kapina sai päätöksen.

Välikankaalle oli sijoitettu karjalaisperhe. Heillä oli kaneja valkoisia ja mustia. Meilläkin oli, mutta ne olivat harmaita, joista yksi oli iso uroskani, Urkki. Meille pojille tuli, evakkokanien kanssa sählätessä mieleen jospa kysytään lupa hakea Urkki kylään mustalle kanille, jonka karjalaislapset tiesivät nartuksi. Karjalaisisäntä sattui olemaan meillä vieraisilla ja lupa saatiin. Olihan siinä näytelmää kun Urkki askaroi ja urakoituaan muitakin kellahti kumoon. Totta kai me säikähdettiin että Urkki oli kuollut. Juoksutettiin se säkissä kiireesti omaan kotiin häkkiinsä ja kas siellähän se virkosi.

Seuraavana aamuna, joka oli sunnuntai, karjalaispojat tulivat kertomaan, että musta kani oli yöllä synnyttänyt poikueen. Arvata saattaa miten jalostustyömme ja Urkin tehokkuus saivat kyläkulmalla siivet alle. Urkin sankaruudesta tuli naureskelun aihe – ihan hävettäväksi asti.

Kun verrataan 2000-luvun lasten ja varhaisnuorten maastopyöriin, mopoihin ja mönkijöihin meillä maaseudun kossijoukolla oli yhteiskäytössä naisten polkupyörä pelkillä vanteilla, istuinsatulakin puuttui. Pienempien ajoharjoittelua varten istuintangon ja ohjaustangon välissä oli paksu köysi. Kun vuoroni tuli, oli se elämäni ensimmäinen ajoyritys. Se päättyi suoraan nokkosia täynnä olevaan maantien ojaan pukeutuneena pelkkiin uimahousuihin. Poikajoukosta minua kehotettiin juoksemaan joelle, jonne oli toista kilometriä matkaa. Juoksin kuitenkin parin sadan metrin päähän kotiin, jossa äiti uhrasi kirnuamisvalmiin kerman ja voiteli sillä minut, Polttaraisen, eli nokkosen aiheuttama polte ja iholle nousevat rakkulat ovat tuskallisia ja kosketusarkoja aikansa.

Mikolla oli rammari, eli levysoitin ja siihen ainakin yksi levy, savikiekko. Alkujaan soittimessa oli veivaamalla viritettävä jousi. Mutta Mikon rammarista jousi oli poikki ja toimi levyn keskeltä sormella pyörittämällä. Musiikkituokioista muistan: ”Iitin Tiltu oli viidentoista kun pääsi rippikoulusta…”, ja olisikohan kääntöpuolella soinut: ”Viipurin Vihtori” – en ole ihan varma.

Naapurustossa Väliahon Niilolla oli kunnossa oleva gramofoni ja hyvänlainen kokoelma sen ajan iskelmiä. Niilo soitti itse haitaria. Hänen säestyksellään usein lauloin muun muassa Tähti ja meripoika: Tuoll on iltatähti sille laulan, taivahalla kun se kimmeltää. / Aatoksein mun rientää kotimaahan, kyynel poskelle kun vierähtää… sekä Orpopojan valssin: Ohdakkeista astua on orpopojan tie, tie pitkä ja mittaamaton. / Ei koskaan kotilieden lämpöhön se vie miss äitini kehrännyt on. / Vaan aina maailmalle, oudon orren alle, lainalattialle kallistan mä pään, ma taivasalla tanssin orpopojan valssin onnestani unta nään. / Ma oon orpona, mutten orjana miksi itkemään kun mä kerran onnest unta nään / Se on aarre mun, siit on puolet sun Tule tyttö jaa se kanssani mun.

Nokkoskokemuksena ”ohdakkeisuus” oli minulla tosiasia.

Alakankaan ringin pielessä kasvoi suuri, laajaoksistoinen tuomi, jonka alle ja tietämiin kesäiltaisin kylän nuoriso kokoontui, varsinkin tytöt. Oman ajanilmiönsä toivat sota-ajat. Karjalaissiirtolaisten ja Lapin sodan evakoiden nuoriso toivat omat etniset, niin kuin nykyisin ilmaistaan, sävynsä murteiden, käytösnormien ja seurustelunkin muodoissa. Me koltiaisikäiset pojat oltiin haitta-aste varttuneemmalle aikuistumisen oireita ounasteleville ryhmille.

Tietenkin asetelmat innostivat kiusantekoihin. Kerrankin kesäsunnuntaina iltapäivällä kyläkulman tytöt olivat sulkeutuneet naapurin kamariin. Verhot oli vedetty visusti akkunoitten eteen. Lassi oli kuorinut katajasta kepin. Keppi oli taivutettu nipulla hevosen häntäjouhia niin kuin viulun jousi. Kossijoukolla hiivittiin sen kamarin akkunan taakse jossa tytöt pelasivat, Lassin vakoilutiedon mukaan piritismiä; voipaperin päällä piti nurinpäin käännetyn juomalasin liikkua, kun jokaiselta sormi oli lasin päällä ja keskittyneesti tuijottivat juomalasia.

Me sidottiin akkunan kittausnaulaan karhulankaa ja kiristettiin se tiukalle. Hevosenhäntäjouhiin oli hangattu pihkaa ja kun Lassi vonkautti rokalla ”pirunviulua”, resonanssi oli vaikuttava. Kamarista kuuluin kolinaa ja kirkumista. Kaikki ryntäsivät yhtä aikaa ovesta ulos, joku yritti ikkunankin kautta. Meille tuli kiire piiloutua ryytimaan marjapensaiden taakse. Tietysti lanka jäi kittinaulaan ja taisi siinä pirunviulun rokakin tippua, sen verran sipakka oli lähtö akkunan alta. Ja pahantekopaikalle ei ollut syytä ilmitulematta mennä. En tiedä, talon tytötkö soittimet sieltä hoksasivat?

Molemmin osapuolin tapahtumasta visusti vaiettiin. Tempauksemme julkituleminen ei olisi ollut tyttöjoukon, eikä tietysti meidänkään hyödyksi. Aikansa kyräiltiin puolin ja toisin, huhuna liikkunut koston varjokin himmeni ajan myötä.

Pirunviulujen ja pierumarssien ajasta luonnonmukaisessa ”tikanpojan puuhun nousussa” kiinnostuksen subjektit ja objektit muuttuivat, sitä oltiin noustu jo toki arvoportaissa ylemmäs, mutta sittenkin kolli-iässä tyttöihin kontaktin saanti oli ja on kai edelleen vaikeaa.

Eräässä yrityksessä Maija mottasi minua kirjalla päähän ja tähtäsi toiseen iskuun, väistin ja löin otsani pulpetin kulmaan, siitä on oikeassa silmäkulmassa arpi edelleen muistona. Rehtori Selinheimo sanoi opettajanhuoneessa haavaa paikatessaan: ”Sinulla on nyt merkki tämän koulun tytöistä elämäsi loppuun asti.” Oikeassa ukko oli.

Maijalta pyysin marraskuussa 2008 anteeksi 50 vuotta vanhaa härnäämistäni.

Ryhmäkuva on keskikoulun ensimmäiseltä luokalta 1951, istun eturivissä vasemmalla.

Tapahtumasta on nyt minulle esitetty osuudestani rankempi versio; että olisin hipelöinyt takaapäin Maijan rintoja ja itse asiassa hänen potkunsa olikin kohdistunut samoille tienoille kuin sähköpaimentestissä. Koukkuun käpertyessäni olisin lyönyt pääni pulpetin

kulmaan. Sen version yksityiskohdat pitää vielä tarkistaa. En usko tuota väitettä. Korkeintaan olisin uskaltanut kainalosta kutitella.

Kolmannella luokalla kirjoitin Heidille kirjeen, joka päättyi runolainaukseen: ”En voi sua unhoittaa poijes vaikken ikänäin sua saa…”. Palautteena sain koko luokan nähden kirjoitusvihkosta päin korvia.

Pekka O.:n kirjan yhtymäkohdat keskikouluaikaan ovat ajallisesti vain vuoden erolla hänen kokemuksistaan. Olen vuoden häntä nuorempi; Latomeren pitäjän (Nivalan) keskikoulun opettajat ovat olleet meillä samat.

Kuvia 1950-luvun taitteesta

Vasemmanpuoleinen kuva: Vasemmalta lueteltuna ylärivissä Irma, Huke (Kalevi Kannus) ja Salli, alarivissä Elina-mummi ja Aunen poika Kalevi. Oikeanpuoleinen kuva: Irma ja Salli.

”KUUTIO”

Suomen kielen maisteri Elsa Alice Kettusesta minulla on kirpakat jopa osin katkeratkin muistot. Meitä muutamia poikia hän haukkui idiooteiksi; ilmeisesti murteemme ja velmuilujemme johdosta; tai hän ylipäätään inhosi pojankoltiaisia.

Pekka O. kirjoittaa: Syksyllä 1951 luokkaan ilmestyi tukevahko, pyöreäkasvoinen, rillipäinen, noin kolmekymppinen naisihminen. Varmanoloisesti hän nousi kateederille ja esittäytyi:

– Minä olen maisteri Elsa Alice Kettunen ja opetan teille historiaa ja äidinkieltä. Minua on sanottu vaativaksi opettajaksi, enkä hyväksy pienintäkään häiriötä.

Sitten hän siirtyi taulun eteen ja otti liidun käteensä. Seurasimme silmä tarkkana, miten hän jatkaa esittelyään. Samassa hän pyörähti opettajanpöydän taakse ja korotetuin äänin jatkoi:

– Missä teillä on luokan istumajärjestys. Järjestäjä nousee, ylös.

Viimeiset sanat hän lausui karjahtamalla. Aaro nousi säikähtyneenä ylös.

– Eikö järjestäjä osaa puhua? jatkoi maisteri.

– Minä en oo huomannu sitä kirjottaa, kun kaikki opettajat ovat tunteneet meijät, vastasi Aaro

– Mitä kieltä sinä puhut? En minä ymmärtänyt siitä puoliakaan. Minä tulen vaatimaan, että oppitunneilla puhutaan kirjakieltä.

Sitten hän jatkoi puhettaan Aarolle, joka punastuneena seisoi pulpettinsa vieressä.

– Ja sitten järjestäjä, kun tulen seuraavan kerran luokkaan, on pöydällä oltava istumajärjestys musteella kirjoitettuna painokirjaimin eikä millään hieroglyfeillä. Saat istua.

Maisteri kääntyi taulua kohti ja käänsi päänsä luokkaan päin ja jatkoi:

– Kirjoitan taululle kirjat ja välineet, jotka teidän on hankittava. Seuraavalla oppitunnilla ne on oltava kaikilla.

Tämän tehtyään, maisteri pyörähti ovelle. Kaikki pomppasimme ylös pulpeteista ja meni tovi ennen kuin joku uskalsi avata suutaan. Myöhemmin kirjailijana tunnettu Seppo tuumasi rauhallisella äänellä:

– Olipa melekone ilimestys. Minusta se oli yhtä leviä ja pitkä, vähä kun tasottas sivuja, siitä tulis kuutio.

Sepon keksimä nimitys levisi kaikille luokille. Oppilaspiireissä häntä kutsuttiin koko vuoden ajan kuutioksi. Näin Pekka O.

Kaikeksi onneksi maisteri Elsa Alice Kettunen viipyi meitä takkupäitä valistamassa vain lukuvuoden 1951–52. Minulle hänestä koitui tietyn sorttinen arpi sieluuni; maisteri Elsa Alice Kettusen varsinaisesta suomenkielen opetuksesta minulla ei ole minkäänlaisia mielenkuvia. Ilmeisesti olen sulkenut hänet kuution muotoiseksi tyhjiöksi.

Nimittäin – kohdalleni osui koko keskikouluajalle vain yksi esitelmä. Maisteri Kettunen antoi aiheeksi Viljo Kojon kirjan, jonka nimeä en enää muista. Kirkonkylän kirjastosta ei sitä, työläiskirjailijan kirjaa, löytynyt; joten ehdotin maisterille esitelmän aiheeksi PUHE. Ajatuksen sain latomeren pitäjän markkinoilta karvalakkeja kauppaavalta heleppoheikiltä:

”Puhe ei saa olla pitkä. Sen pitää olla lyhyt ja ytimekäs, niin kuin nykyajan naisten hameet, mutta tarpeeksi pitkä, jotta se peittää pääasian.”

En päässyt aiheessani alkusanoja pitemmälle. Arvata saattaa mikä metakka siitä nousi. Maisteri ajoi minut sen tunnin lopuksi ulos luokasta, saatesanoilla ja uhkailuilla käytöksen alennuksesta ja suomenkielen numeroksi korkeintaan vitosta ja ennusteella, etten saavuta saastaisen käytökseni johdosta metsuria korkeampaa sivistystasoa. Miten niin pienikokoisesta naisesta lähti niin kova ja mahtava ääni?

Jo toki varsinainen töölöntyö oli jättää huomioimatta maisteri Elsa Alice Kettusen huumorintajuttomuus. Sinisilmäisyyteni ilmaisuvapaudesta johtui kai siitä, ettei kotikasvatuksessani harrastettu karjumista eikä mieletöntä kurin korostamista.

Vasemmanpuoleisessa kuvassa vasemmalta lueteltuina ovat Martta, Martan poika Esa, Elina, Elinan poika Jouko ja edessä Martan tyttö Riitta. Oikeanpuoleisessa kuvassa vasemmalta lueteltuina ovat Aunen lapset Paavo, Tuomo, Kaija ja Kalevi sekä takana Aunen mies Tauno.

KIRJAT KIINNOSTIVAT

Minä ja Haapalan koulu, jonka kirjastossa viihdyin ja tuurasin välillä sen vastaavaakin.

Olen osan lapsuuden ja varhaisnuoruuden vuosista talviajat asunut kyläkoululla. Jo kansakouluaikana luin koulun oppilaskirjaston, ainakin kaikki siellä olleet, poikien seikkailukirjat.

Kyläkoulullamme oli myös sivukirjasto aikuisille. Sain monta kertaa tuurata johtajaopettajaa ja hoitaa lainakortistoa hänen asiointimatkojensa aikoina. Siinä sain mahdollisuuden lainata kaikenlaisia kirjoja, ilman mitään korttiin merkintöjä.

Ymmärtääkseni johtajaopettaja kirjoitti kirja-arvosteluja, koska hänelle kirjankustantajat lähettivät vapaakappaleita, jotka hän oli varastoinut koulun vintille. Vietin monet kevätillat sen ”kirjaston” lukemistossa.

Jos olisin esitelmäni aiheeksi saanut esim. ”Robinson Crusoen seikkailuista”, ”Aarresaaresta”, ”Tarzanin seikkailuista”; Jos maisteri Elsa Alice Kettunen olisi sivistyneesti kartoittanut, mitkä asiat meitä poikia kiinnosti, esseetä olisi pukannut yhdeltä jos toiselta.

Kettusen jälkeen maisterien Hokkasen ja Haapojan ajalta en muista sitä, harrastivatko he esitelmiä? En muista joutuneeni luokan edessä esiintymään muuten kuin konventin ohjelmissa laulamaan Vesan hanurin säestyksellä. Laulun harrastuksessa olin haka. Esimerkiksi osasin ulkomuistista kaikki maakuntalaulut kaksiäänisesti. Riston kanssa lauloimme hopeisen suoritusmerkin siten, että kanttori Kustaa Kiviniemi määräsi laulun ja sattumanvaraisesti ensimmäisen tai toisen äänen. Meiltähän tämä kävi.

Kustaa Kiviniemestä: Kesäkuun kuudentena 1945 juhlittiin Kustaan päivää Nivalan kanttorilassa. Vieraiden kanssa seurustellessa syntyi kolmen miehen, Kustaa Kiviniemen, Toivo Salanteen ja Juho Liljan kesken ajatus keskikoulun perustamisesta Nivalaan. Sodasta oli juuri selvitty, ja tuleville sukupolville haluttiin tarjota parempaa. Jo kahden viikon kuluttua asia oli kunnanvaltuuston päätettävänä, ja keskikoulu aloitti toimintansa syyskuun puolivälissä 1945. Kanttori Kiviniemi opetti keskikoulussa laulua 1945–66 ja perusti teinikuoron.

Tämä kuva on otettu vuonna 1952.

Huvittavaksi kehkeytyi eräs konventtiesiintyminen, nämähän olivat illanviettoja, joissa oli aluksi ohjelmaosuus ja lopuksi, koska tanssia ei saanut, tanhuttiin pyörimällä piiriä, useimmiten laulettiin ”kehrää kehrää tyttönen, huomenna saat sinä sulhasen...” jne; jännittävintä oli se osuuko kohdalleni Salme, johon olin ihastunut jo ensimmäisellä luokalla. No, osuihan se vuorollaan, mutta en saanut sanaakaan sanotuksi…

Niin, piti kertoa yksityiskohdasta, kun esitin Vesan hanurisäestyksellä iskelmää ”kevät toi kevät toi muurarin...” jne. Siinä on kertosäe: ”Oi miksi minä tummana synnyin, miksen syntynyt vaaleana, minun armaani ei lemmi tummaa, hän lempii vain vaaleata.” Hilpeyttä yleisössä herätti, kun tukkani oli kesäauringon paahtama – täysin valkoinen. Mutta esitykseni oli – ennen äänenmurrostani – tasoltaan sitä luokkaa, että varmasti olisin pärjännyt näissä television tenavatähtikilpailuissa vaikka kärkisijoille, vaikka sen itse sanon.

Salmeen olin niin pihkassa, että menin konventin jälkeen odottamaan häntä osuuskaupan hevospuomille asti. Tiesin hänen menevän kotiinsa sitä kautta. Toki siinä kohdatessa jotakin juteltiin. Saattelin hänet jokisillan yli. Siihen sillalle stoppasi tämä suhdeyritys… Voi armoton, miten kipeitä aikoja ne herkälle sielulle olivat. Kuka tunnustaa?

Joka tapauksessa ekstempore ja valmisteltuja puheita pitämällä, muistioita laatimalla ja kolumneja lehtiin kirjoittamalla olen elantoni hankkinut ja lapseni kouluttanut, sekä parin vuoden ajan paikallisradion ohjelmatoimituksessa puuhastellut Maisteri Kettusen ennuste meni pahasti pieleen; muistaakseni 1953, tai -54 paikallisessa lehdessä julkaistiin ensimmäinen ”kyläkirjeeni”. Noilla kirjeillä ilmeisesti halusin näyttää tai ainakin itselleni todistaa, etten ole niin mitätön kuin maisteri Kettunen luokitteli.

Vasemmanpuoleinen kuva: Ester miehensä Veikon ja poikansa Sepon kanssa. Oikeanpuoleinen kuva: Elina-mummi vanhan Halmeen edustalla.

KOULUSTA TYÖELÄMÄÄN

Keskeytin oppikoulun kolmannelta luokalta. Motivaatio oli hukassa. Varsin vähällä oli, etten ryhtynyt pyrkimään metsätalousopistoon… Yhden talven ja kesän olin Oulussa Toppilan satamassa Metsäliiton palkkalistoilla. Toppilan tienesteillä ostin puvun, kengät, karvakauluksella varustetun päällystakin, suikan mallisen karvalakin, sekä ensimmäisen haitarini Sammallahden kello- ja soitinliikkeestä.

Myöhemmin ostin oululaisesta soitinliikkeestä käytetyn saksalaisen Weltmeister-pianoharmonikan, jossa oli muhkeat soinnit ja useampia äänikertoja mitä ensimmäisessäni.

Sitä olen synkeästi katunut, kun muutama viikko ennen armeijaan menoa vaihdoin soittimen Pekka M:n kanssa Jawa CZ-moottoripyörään (kuva [30]). Ruotuväessä jos missä se olisi ollut tarvekalu. Siellä sillä olisi ollut monenkertaiset mahdollisuudet harjoitteluun ja patteristossa oli muitakin musiikin harrastajia. Tässä on yksi niistä valinnoista, johon ei ollut palautusoikeutta.

Perustimme 1956 neljän pojan kans-

[30] Kuva: JAWA-ČZ 150 – 1955, motomuseum-hostalek.cz.

sa ”Rytmi-Veikot” nimisen yhtyeen ja soittelimme nuorisoseurojen taloissa ja kesäaikaan tanssilavoilla.

Vasemmanpuoleinen kuva: Tässä tapailen ensimmäistä haitariani. Oikeanpuoleinen kuva: Tässä soitan Weltmeister-pianoharmonikkaa, jonka volyymi riitti suurempaankin saliin.

Rytmi-Veikojen jäsenet vasemmalta lueteltuna: Mäntykankaan Mikko ja Matti, minä sekä Lauri Harjula, joka toimi myös laulusolistina.

Erään sivukylän nuorisoseurantalon iltamissa kesken illan äityi kylätappelu.

Saliin paukahti sisälle kaksi nuorta miestä nyrkkeillen olan takaa keskenään. Väki katosi kuin savu Saharaan ja tilalle ryntäsi lisää miehiä, jotka heittelivät nyrkkityöskentelyä tehostaakseen penkkejä, näin yhtäkkiä tangon tahdit vaihtuivat joukkotappeluksi. Soittimien ”roudaamisessa”, niin kuin sitä nykyisin kutsutaan, taisi tulla nopeusennätys. Nimittäin ainoa vaihtoehto, joutumisesta lentävien tuolien, penkkien ja muiden irtotavaroiden rusikoimaksi, oli paeta kimpsuinemme näyttämön ikkunan kautta taksiin ja pois paikalta. Soro-Emppu, meidän vakituinen kuski, oli ehkä varautuneesti pysäköinyt autonsa lähelle pakoreittiämme. Selvisimme kaikilta osin ehjinä kotimatkalle.

: Metsänhoitouran haaveet jäivät kun sain vakituisen työpaikan Latomeren pitäjän Osuuskaupasta, ensin rautamyymälässä ja sittemmin varastossa. Osuuskaupan varastohommat päättyivät ja vaihtuivat Pohjanmaan Tykistörykmentin viestilinjan koulutukseen, aliupseerikouluun ja vähällä oli, etten jäänyt armeijan palvelukseen – olin listalla reserviupseerikouluun.

Sotaväen jälkeen tulin Nivalan osuuskauppaan entiseen tehtävään. Osuuskaupan toimitusjohtaja oli vaihtunut. Kemiamme eivät toimineet. No, miten sen ottaa. Heinäkuussa 1960 nousin rautatieasemalta junaan, jonka suunta oli Etelä-Suomeen.

Kuvia 1950-luvun loppupuolelta

Kuvassa Halmeen sisarukset Marttaa lukuun ottamatta vasemmalta lueteltuna: Ester, Elina, Aune, Irma ja Salli.

Vasemmanpuoleinen kuva: Vasemmalta lueteltuna takan Mäntykankaan Matti ja Rintakankaan Mauri, edessä Lehtolan Eino ja Martan poika Esa. Oikeanpuoleinen kuva: Martan lapset Riitta ja Esa rauhoittamassa Pekka-pässiä, joka oli kova puskemaan ahteria, jos joku erehtyi pyllistämään sitä kohti.

Vasemmanpuoleinen kuva: Vasemmalta lueteltuina Esterin poika Seppo, Elinan pojat Veli-Matti, Jouko ja Markku. Oikeanpuoleinen kuva: Vasemmalta lueteltuina takarivissä Aunen lapset Paavo, Tuomo ja Kalevi sekä eturivissä Paula, Esko ja Kaija.

UUSI HALME

RAKENTAMINEN

Keväällä 1956 aloitettiin vanhan talon purkaminen. Uusi talo rakennettiin ylemmäksi maantielle päin vanhan Halmeen taakse. Uuden Halmeen portaiden eteen jäi betonilaatta, joka oli vanhan Halmeen uunin pohja sekä iso arinakivi. Taunon (Tienvieri) kanssa mittasimme perustuksen paikan ja minä kaivoin yksin "kivijalan" montun. Perustuksen valutyö tapahtui kökkähommalla (talkootyönä).

MUISTAN kesälauantain, kun yksin lapiolla kaivoin perustuksen montun. Sille lauantaille ei ollut soittokeikkaa. Naapurissa, Lehtolassa serkkuni Inkeri Kiiveri avasi vinttikamarin ikkunan ja nosti ikkunalaudalle radion, jossa parhaillaan soitettiin Lauantain toivottuja levyjä. Kesäillan hehkusta muistan Metro tyttöjen vasta julkaistun "Vanha valssi" -iskelmän.

Mäkikankaan sirkkelissä, sahurina Leevi (Vähäaho) kahdestaan sahattiin parrut ja laudat. Kirvesmies ja timpuri oli Ketolan Tauno (Tienvieri). Muuraukset Otto Viljamaa ja sähköasennukset Arttu Palokangas.

En enää tarkalleen muista ketä talkoolaisia ja avustajia on ollut kaikkiaan... Huolto toimi. Talon runko valmistui keväällä 1957. Lokakuussa 1957 oli minulla sotaväkeen lähtö, Joensuun Ylämyllylle. Muistan sen, että tuvan lattia oli puolittain valmis kun Elina-mummu ja Irma ja Misse-kissa muuttivat koululta takaisin – nyt uuteen kotiin.

Sen tiedän, että rakennuksen valmistuttua Jylleikön Tauno kävi tekemässä vielä viimeistelytöitä Halmeella.

Uuden Halmeen runko valmistumassa keväällä 1957.

Uusi Halme harjakorkeudessaan syksyllä 1957

Elinan mies Yrjö ja Elinan pojat Markku (vasemmalla) ja Jouko suikkalakit päässä ovat tulleet katsomaan Uuden Halmeen rakennustöiden edistymistä,

HALMEEN PORSTUASSA

Uuden Halmeen porstuassa vuonna 1958: Vasemmalta lueteltuina ylärivissä Salli. Elinan mies Yrjö, Elinan poika Veli-Matti, Irma. Toisessa rivissä Martan mies Toimi, Martta, Elina-mummi ja Ester. Kolmannessa rivissä Elina, Martan tyttö Riitta ja Aunen tyttö Kaija. Alimmassa rivissä Elinan poika Markku, Martan poika Esa ja Elinan poika Jouko.

”Esteri ja Martta, äiti nojaa porraskaiteeseen.”[31] Kivi jonka päällä sisaret istuvat, on vanhan Halmeen puretun leivinuunin arinakivi. Uuden Halmeen portaiden edessä on tasainen betonilaatta, joka oli vanhan Halmeen uunin pohja.

Kuvassa Elina ja hänen miehensä Yrjö sekä heidän poikansa vasemmalta lueteltuina Markku, Veli-Matti ja Jouko.

[31] Teksti: Salli Sarja (Sefaniaan nuorin tytär).

Halmeen pelolla heinätöitä tekevät vasemmalta lueteltuna Irma, Martan poika Esa, Elinan poika Jouko ja Martta.

Peltolan Kosti (Halmeen sisarusten serkku, Elina-mummin siskon, Janikan poika) kyntää Jehun kanssa Halmeen peltoa.

Uusi Halme kuvattuna heti maalauksen jälkeen,

Kuvassa Halmeen sisarukset vasemmalta lueteltuina ovat Irma, Elina, Ester, Martta ja Salli. Aune puuttuu.

Halmeen porstuassa vuonna 1960: Vasemmalta lueteltuna takarivi Esterin poika Seppo, Elinan poika Jouko, Martan poika Esa, Elinan poika Markku, Elinan mies Yrjö, Esterin mies Veikko, Martan mies Toimi ja Huke (Kalevi Kannus). Keskirivi Salli papiljotit päässä, Martan tyttö Riitta, Elina-mummi ja Martta. Eturivi Ester, Elina ja sylissä hänen poikansa Veli-Matti ja Huken vaimo Helli ja hänen sylissään heidän esikoistyttönsä Tuula.

Salli uuden Halmeen kamarissa.

Elinan poika Jouko ja Martan poika Esa kokeilevat Kostin (Halmeen sisarusten serkku, Elina-mummin siskon, Janikan poika) mopoa.

Vasemmalta lueteltuina Martan poika Esa, Elinan poika Jouko, Esterin poika Seppo ja Elinan poika Markku pelaamassa koronaa.

Tämä kuva on otettu Jylleikössä vuonna 1961: Vasemmalta lueteltuna ylärivissä Aunen mies Tauno, Elinan mies Yrjö, Aunen poika Kalevi, Elina, Esterin mies Veikko, Ester, Irma, Aune, Salli ja Martta. Keskirivissä Martan tyttö Riitta, Aunen poika Esko, Aunen poika Paavo ja Esterin poika Seppo. Alarivissä Aunen tyttö Kaija, Elinan poika Veli-Matti, Aunen tyttö Paula, Elinan poika Markku, Martan poika Esa, Elinan poika Jouko ja Aunen poika Tuomo.

Halmeen sisarukset koossa: lueteltuina vasemmalta Martta, Irma, Ester, Salli, Elina ja Aune.